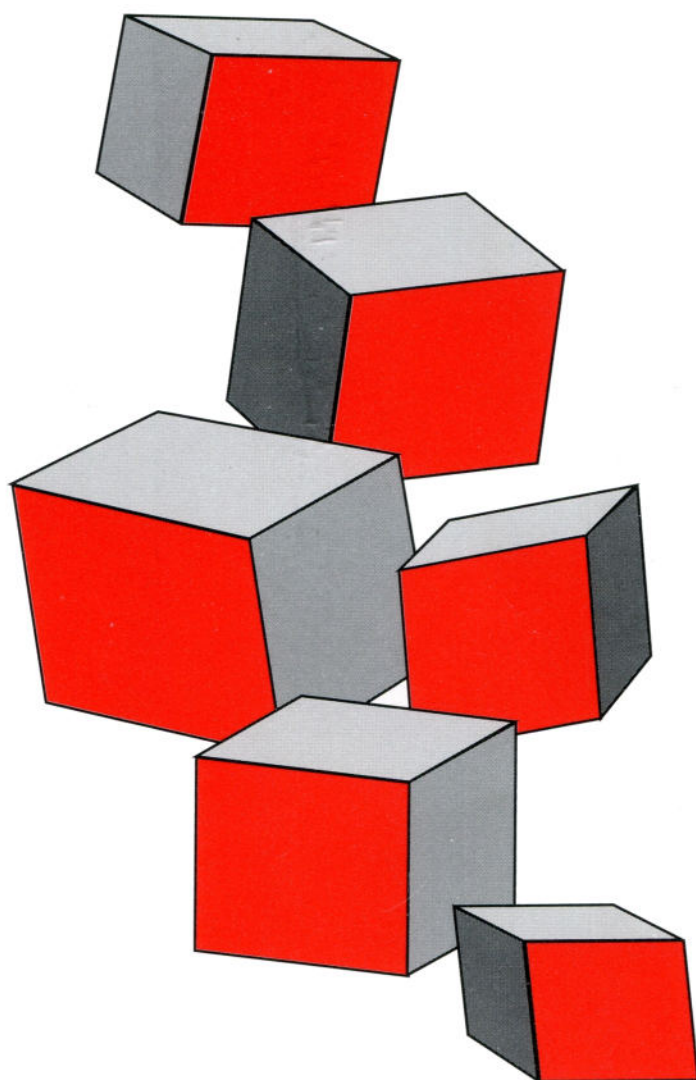

PON90

project ouderenbelangen noord-holland in de jaren '90

ouder worden in noord-holland

handleiding voor de toekomst

een beleidsscenario van
de projectgroep ouderenbelangen noord-holland in de jaren '90

PON90

project ouderenbelangen noord-holland in de jaren '90

ouder worden in noord-holland

handleiding voor de toekomst

individuele ontplooiing,
maatschappelijke participatie en
productiviteit van ouderen
in de jaren negentig

Project PON '90
Prinsen Bolwerk 1
2011 MA Haarlem
023 - 329650

Projectorganisatie: KMC Noord-Holland
Redactie: Saskia Moerbeek

Het Project PON '90 wordt financieel gesteund door: de nv Bank voor
Nederlandsche Gemeenten, het Ministerie van WVC, de Provincie
Noord-Holland, enkele sociaal-culturele fondsen en het bedrijfsleven

Voorwoord

Het belang van dit beleidsscenario, at het eindresultaat vormt van het Project Ouderenbelangen Noord-Holland in de jaren negentig (PON'90), wordt bepaald door de samenwerking tussen negen organisaties.

Als projectgroep PON'90 willen wij hiermee een visie, een structuur en concrete plannen voor de ouderenbeweging in Noord-Holland aanreiken.

Deze handleiding voor de toekomst is de laatste in een reeks van vijf publicaties die aanvullend op elkaar te lezen zijn. Vooraf gingen een tussentijds verslag, een discussienota, een symposiumverslag en een raamwerk voor het beleidsscenario.

Gedurende de drie jaar die wij hebben gewerkt aan het totstandkomen van deze handleiding, hebben wij een proces van ontmoeting en samenwerking op gang zien komen.

Het enthousiasme van de deelnemende organisaties en de vele instemmende reacties van instellingen, overheden en individuele ouderen hebben ons zeer bemoedigd om voort te gaan op onze weg. Wij willen een ieder die heeft bijgedragen aan het totstandkomen van deze handleiding dan ook oprecht bedanken. De presentatie van het definitieve beleidsscenario markeert de start van een nieuw karwei: de uitwerking en praktische uitvoering van de plannen door de deelnemende organisaties.

Wij hopen dat zij hierbij minstens zoveel steun mogen verwachten als wij in de afgelopen jaren ontvangen hebben.

Maart 1991

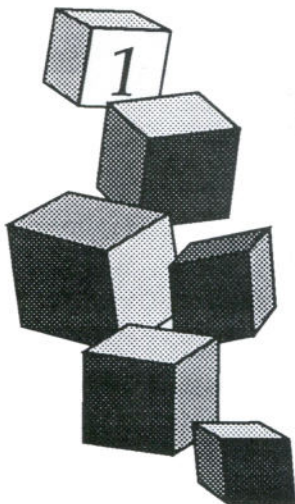
de Projectgroep PON'90

Leden van de projectgroep

Mw. A.W.J. Bruins-Brugman Voorzitter	Provinciale Vrouwen Raad Noord-Holland (PVR)
Dhr. A.A. Andeweg 2e voorzitter	Christelijk Nationaal Vakverbond (CNV) district Noord-Holland
Dhr. P.B.J. Reeling Brouwer	Algemene Nederlandse Bond voor Ouderen (ANBO) gewest Noord-Holland
Dhr. J.G. Koelemij	Algemene Nederlandse Bond voor Ouderen (ANBO) gewest Noord-Holland
Dhr. A.F.M. van Herpen	ANIB (Bond van gehandicapten en arbeids- ongeschikten) gewest Noord-Holland
Mw. W. Kramp-Wangsadinata	Samenwerkende Organisaties van Buitenlanders in Noord-Holland (SOBIN)
Dhr. D. Sonderwal	Federatie Nederlandse Vakbeweging (FNV) district Noord-Holland
Dhr. C.P.G. Martens	Katholieke Bond van Ouderen (KBO) bisdom Haarlem
Dhr. B.J. v. Werkhoven	Katholieke Bond van Ouderen (KBO) bisdom Haarlem
Dhr. G.A. v. Drimmelen	Protestants-Christelijke Ouderen Bond (PCOB) gewest Noord-Holland
Mw. G. Selderijk	Patiënten Platform IJmond (PPIJ)

Inhoudsopgave

Voorwoord	1
Leden van de projectgroep PON'90	2
1. Inleiding	5
Wat vooraf ging	5
Voor wie is het scenario bestemd?	6
2. Goed ouderenbeleid	9
De voorwaarden	9
Het streven van ouderen	9
Drie begrippen voor goed beleid	12
Conclusie	15
3. Ouderenbeweging Noord-Holland	17
Programma, infrastructuur, organisaties en proces	17
Het programma	17
De infrastructuur van de belangenbehartiging	20
De rol van de organisaties	24
Het proces van uitvoering	26
4. De zeven thema's	29
voornemens en plannen	29
4.1 Zorg	30
4.2 Politiek-maatschappelijke discussies	33
4.3 Oudere vrouwen	36
4.4 Productiviteit	38
4.5 Wonen	41
4.6 Oudere migranten	44
4.7 Educatie	46
5. Tot slot	51
Bijlagen	53
I Algemene inventarisatie	54
II Schema vraagstukken	56
III Discussiepartners / te beïnvloeden organen	58
IV Doelen en plannen	59
V Voornemens en plannen in de tijd	60
VI Kort historisch overzicht project PON'90	62
Publicaties PON '90	64

Inleiding

“Ouderen in Noord-Holland slaan de handen ineen”, zo zouden wij het verschijnen van deze handleiding voor de toekomst willen aankondigen.

Op 13 december 1990 vond er in het gemeentehuis van Zaanstad een historische gebeurtenis plaats. Negen organisaties, uiteenlopend van ouderenbonden en vakbeweging tot organisaties van migranten, vrouwen, patiënten en gehandicapten, besloten tot onderlinge afstemming en samenwerking op het terrein van de belangenbehartiging van ouderen. Zij hechtten hun goedkeuring aan het “Concept Raamwerk Beleidsscenario”, dat door de projectgroep van het Project Ouderenbelangen Noord-Holland in de jaren negentig was voorbereid. Zij spraken zich bovendien in een gezamenlijke verklaring uit om te komen tot een coördinatiepunt. De brede ouderenbeweging in Noord-Holland was geboren.

Deze unieke gebeurtenis betekende de afronding van het PON'90. Er restte slechts de uitwerking en de precieze formulering van de plannen in een definitief scenario. Aan de totstandkoming van het “Raamwerk Beleidsscenario” en de bijeenkomst in Zaanstad ging het nodige vooraf. Er heeft gedurende drie jaar een proces plaatsgevonden waarin projectgroep en organisaties elkaar hebben gevonden bij het ontwikkelen van ideeën en plannen voor de toekomst.

Wat vooraf ging

Het initiatief tot het PON'90 werd genomen door het KMC Noord-Holland, een instelling voor maatschappelijk activeringswerk. De constatering dat de belangenbehartiging voor ouderen versnipperd en veelal ad hoc georganiseerd was, vormde voor het KMC aanleiding te komen tot een project waarin een oriëntatie op de toekomstige belangen van ouderen voorop zou staan.

In maart 1988 werden wij, elf ouderen afkomstig uit negen organisaties, door het KMC bestuur als projectgroep PON'90 geïnstalleerd. Onze opdracht was in drie jaar tijd te komen tot een inventarisatie van de belangen van ouderen en voorstellen te doen voor een aangepaste infrastructuur in Noord-Holland.

Als leden van de projectgroep hebben wij, op verzoek van onze organisaties en op persoonlijke titel, deelgenomen aan het project. Op deze wijze konden we ons in een zekere vrijheid, dat wil zeggen niet gehinderd door de bestuurlijke zaken van alledag, verdiepen in de inhoud van de toekomstige belangenbehartiging.

In de drie jaar die het PON'90 duurde hebben we ons allereerst verdiept in de vraag: "Welke maatschappelijke, politieke en culturele ontwikkelingen zijn voor de positie van ouderen en hun organisaties in de jaren negentig van belang?". Het resultaat van deze inventarisatie hebben we neergelegd in een tussentijds verslag, getiteld "Ouder worden in Noord-Holland, de belangrijke vraagstukken" (september 1989).

Vervolgens hebben we gekeken op welke wijze er in de praktijk aan deze vraagstukken kan worden gewerkt, welke instellingen, organisaties en groepen zich daarmee bezig willen houden en welke ideeën en opties er leven. Hiertoe hebben we interviews en een enquête gehouden. De resultaten daarvan hebben we verwoord in een nota, die als discussiestof diende voor een symposium dat wij op 23 maart 1990 organiseerden. Deze discussienota droeg als titel: "Ouder worden in Noord-Holland, standpunten en opties" (maart 1990).

De discussies die op het symposium gevoerd werden hebben we in een apart symposiumverslag beschreven (mei 1990). Tenslotte hebben we op basis van dit geheel onze conclusies getrokken. We hebben de gevoerde discussies samengevat in een aantal kernbegrippen en thematische doelstellingen. Daarna hebben we vastgesteld, welke niveaus en functies in een volwaardige infrastructuur voor de ouderenbeweging in Noord-Holland vertegenwoordigd dienen te zijn en hebben we aangegeven welke rol voor de negen aan het PON'90 deelnemende organisaties is weggelegd. Dit geheel hebben we gevat in het genoemde "Concept Raamwerk Beleidsscenario" (oktober 1990).

Gedurende het gehele Project PON'90 is het onze opzet geweest om de organisaties zoveel mogelijk bij onze ideeën en plannen te betrekken. Wij hoopten een scenario te kunnen aanbieden waarvan behalve het verhaal en de rolverdeling ook de acteurs bekend zouden zijn. In ons eerste jaar hebben we nog tamelijk op afstand van de organisaties gewerkt. Later werden de momenten van toetsing veelvuldiger. Uiteindelijk werd het "Raamwerk Beleidsscenario" door de organisaties aanvaard.

Als gevolg van dit aanvaarden heeft de handleiding, die wij thans aanbieden een dubbele betekenis.

Aan de ene kant presenteren wij als projectgroep hiermee het resultaat van ons werk ingevolge onze opdracht, aan de andere kant beschrijven we de concrete voornemens en plannen van negen samenwerkende organisaties. In die zin kunnen we stellen dat de handleiding een keerpunt vormt in de belangenbehartiging van ouderen in Noord-Holland.

Voor wie is het scenario bestemd?

Het PON'90 is op *provinciaal* niveau de start geweest van een proces van visieontwikkeling, afstemming en samenwerking. Voor de voortzetting van dit proces is het noodzakelijk dat ook op *plaatselijk* niveau de belangen van ouderen worden geïnventariseerd en dat er keuzes worden gemaakt met het oog op de afstemming

en samenwerking tussen verschillende organisaties.

Voor een goede taakverdeling waarbij de verschillende geledingen van de organisaties elkaar kunnen ondersteunen, is het van belang dat op *regionaal* niveau vooral de concrete belangenbehartiging van de grond komt.

Behalve voor de provinciale besturen van de organisaties is deze handleiding dan ook in de eerste plaats bestemd voor de afdelingen en regionale besturen van de deelnemende organisaties. Zij kunnen eruit afleiden, welke initiatieven de provinciale besturen in hun richting willen nemen en op welke wijze ze zelf, op grond van eigen plannen, deel uit kunnen maken van de voorgestane ontwikkelingen.

In de tweede plaats is de handleiding bestemd voor organisaties van ouderen die landelijk of in andere provincies richting willen geven aan de emancipatie van ouderen.

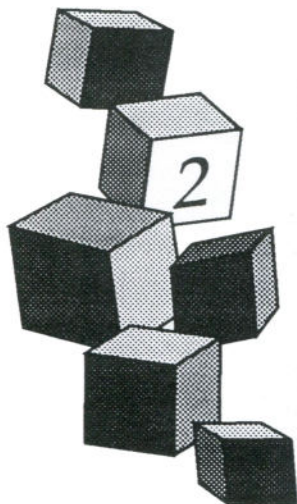
In de derde plaats is deze handleiding bestemd voor instellingen, diensten en overheden. Zij zijn niet vertegenwoordigd in het PON'90. Bewust niet, omdat wij als projectgroep van mening zijn dat de belangen van ouderen in de eerste plaats door ouderen zelf aan de orde dienen te worden gesteld.

Dit wil niet zeggen, dat er geen sprake kan zijn van samenwerking. Wij hopen dat de belangenorganisaties van ouderen met behulp van deze handleiding hun eigen koers kunnen uitzetten en duidelijk kunnen maken wat ze daarbij van 'professionals' verwachten.

Met de voorwaarden voor goed ouderenbeleid die wij in het volgende hoofdstuk bespreken, hopen wij ook de instellingen, diensten en overheden een leidraad te bieden bij het ontwikkelen van goed ouderenbeleid.

Samengevat biedt dit scenario de lezer verschillende mogelijkheden.

- het kan gebruikt worden om een overzicht te krijgen van de stand van zaken binnen de ouderenbeweging in Noord-Holland
 - het kan gebruikt worden om eigen beleid te toetsen en om een richtingwijzer te hebben bij de ontwikkeling van nieuw beleid.
 - het biedt een houvast bij de uitvoering van de voornemens en plannen van de organisaties
 - het biedt de mogelijkheid om met eigen initiatieven aan te haken bij een breed provinciaal proces.
-

Goed ouderenbeleid

De voorwaarden

Het denken over de belangen van ouderen is de laatste jaren in een stroomversnelling geraakt. Vele organisaties en instellingen houden zich bezig met de vraag wat goed is voor ouderen. Ook ouderen zelf geven steeds vaker aan wat hun belangen precies zijn, en op welke wijze de positie van ouderen volgens hen verbeterd kan worden.

In dit hoofdstuk willen wij beschrijven wat er in het kader van het PON'90 door ouderen en hun organisaties naar voren is gebracht over goed ouderenbeleid.

Allereerst geven we kort aan hoe de positie van ouderen in de loop van de jaren veranderd is. Daarna verwoorden we het huidige streven van de ouderenbeweging en gaan we in op de betekenis van de verschillen onder ouderen.

Vervolgens duiden wij aan wanneer er gesproken kan worden van emancipatie van ouderen, om te besluiten met een drietal kernbegrippen die als richtinggevend voor het ouderenbeleid kunnen worden beschouwd.

Het streven van ouderen

De veranderende positie van ouderen

In ons tussentijds verslag beschreven we hoe de positie van ouderen in de maatschappij gedurende de laatste decennia veranderd is. We constateerden dat de fase tussen 1947 - toen de Noodwet Ouderdomsvoorziening werd ingevoerd - en het begin van de jaren zeventig is te omschrijven als de fase van het "recht op verzorging". Naast de financiële zorg ontstond er in de jaren zestig steeds meer aandacht voor de algehele verzorging van ouderen.

De fase daarna, die duurde tot eind jaren tachtig, kenmerkten we als de fase van het "recht op zelfstandigheid". Aan deze ontwikkeling lag een combinatie van factoren ten grondslag. De mogelijkheden om ouderen thuis te ondersteunen werden groter, ouderen werden zelfbewuster en mondiger en de overheid wilde bezuinigen.

Ondanks het veel gehoorde credo "zo lang mogelijk zelfstandig blijven", blijkt dat

ouderen als groep thans nog steeds in een achtergestelde maatschappelijke positie verkeren. Zij hebben een relatief minder goede gezondheid, een (veel) lagere opleiding en een beduidend lager inkomen dan jongere leeftijdscategorieën. Bovendien hebben ze weinig prestige en nauwelijks macht en zeggenschap.

Als gevolg van de nog steeds toenemende gemiddelde levensduur en het steeds vroeger uittreden uit het arbeidsproces, is de periode van oud-zijn toegenomen. Voor velen omvat deze periode thans 25 tot 30 jaar. Ouderen worden zich de laatste jaren steeds meer bewust van hun positie in de maatschappij. Op grond van deze ontwikkelingen is er eind jaren tachtig een derde fase ingetreden. Ouderen maken zich sterk voor het "recht op volwaardige deelname aan de maatschappij".

Het streven van de ouderenbeweging

Uit de in het kader van het PON'90 gevoerde discussies bleek, dat de volwaardige deelname van ouderen aan de samenleving, zondermeer gezien kan worden als het doel van de ouderenbeweging in Noord-Holland, met die aantekening dat de eigen mogelijkheden en behoeften van ouderen bij dit streven voorop dienen te staan. Er werd gesteld dat deze doelstelling niet alleen gevolgen heeft voor individuele ouderen, maar ook voor de derde levensfase in zijn geheel.

De ouderdom als levensfase is niet langer de tijd van, alleen maar, het aanpassen aan verminderde lichamelijke mogelijkheden, het afleggen van verantwoordelijkheden, de terugtrekking uit het arbeidsproces en herbezinning op het leven.

De derde levensfase is ook de tijd van nieuwe keuzes, nieuwe verantwoordelijkheden en actieve deelname aan de maatschappij. Kortom, een volwaardige levensfase die vraagt om eigen structuren, voorzieningen en organisaties.

De verschillen onder ouderen

In het tussentijds verslag stelden we dat de verschillen onder ouderen de laatste jaren zijn toegenomen. Als oorzaken hiervan noemden we, naast economische ontwikkelingen, een aantal demografische factoren. We wezen bijvoorbeeld op de toegenomen gemiddelde levensduur en het, vergeleken met het aantal mannen, grote aantal vrouwen op hogere leeftijd. Ook wezen we op de tendens tot individualisering, als gevolg waarvan mensen steeds vaker voor zichzelf bepalen, welke keuzes ze maken en zich minder sterk laten leiden door regels van kerk of gemeenschap.

We beschreven de verschillen in:

- leeftijd Onder de categorie ouderen vallen nu twee generaties. Er zijn talloze ouderen van wie de ouders nog in leven zijn.
 - inkomen Er is in toenemende mate sprake van een tweedeling naar inkomen. 35 % van de ouderen heeft redelijke tot goede pensioenvoorzieningen; de overigen moeten rondkomen van alleen een AOW-uitkering, of AOW aangevuld met een klein pensioen.
-

- opleiding De huidige ouderen hebben gemiddeld een lager opleidingsniveau dan mensen uit de overige leeftijdsgroepen. In 1980 had 75 % van de mensen tussen 65 en 75 jaar alleen een lagere school opleiding. In 2000 zal dit percentage op 50 % liggen. Het gemiddeld opleidingsniveau van ouderen zal snel stijgen.
- geslacht Van de mensen boven de 80 jaar is 75 % van het vrouwelijk geslacht. Oudere vrouwen hebben veelal een lage opleiding, een laag inkomen, en weinig bestuurs- en beroepservaring. Op gebieden als zorg en wonen hebben zij specifieke behoeften.
- gezondheid Het overgrote deel van de ouderen is gezond en leeft zelfstandig. De mate waarin men in staat is dagelijkse handelingen zelfstandig te verrichten neemt echter na het zeventigste levensjaar sterk af. Hoogbejaarden vormen een aparte, kwetsbare categorie.
- culturele achtergronden Als gevolg van de migratie in de jaren zestig en zeventig zal er in de jaren negentig sprake zijn van een toenemend aantal ouderen uit etnische groepen.
- sociale relaties Onder meer als gevolg van de individualisering en doorbreking van sociale taboes zullen ouderen hun relaties en relatievorming steeds meer laten bepalen door eigen keuzes. Bijvoorbeeld homosexualiteit onder ouderen zal meer naar voren komen.

Tijdens de vele gesprekken die wij ter voorbereiding van het symposium voerden, werd benadrukt dat deze verschillen in de jaren negentig zullen toenemen. Bij de verdere ontwikkeling van de belangenbehartiging zullen ze dan ook als uitgangspunt gehanteerd dienen te worden.

Dit betekent dat er oog zal moeten zijn voor deelbelangen.

Emancipatie van ouderen?

Niet alleen de deelbelangen van ouderen bepalen de invulling van het streven naar volwaardige deelname aan de maatschappij. In de discussies werd door sommigen gewezen op het belang van de bewustwording. Ouderen zouden zich meer moeten verdiepen in de achtergronden van hun achtergestelde positie en de gevolgen daarvan voor henzelf. Anderen benadrukten het belang om als ouderenorganisaties de economische en maatschappelijke barrières te slechten, die verhinderen dat ouderen volwaardig kunnen deelnemen. Als voorbeelden van zulke barrières werden genoemd: negatieve beeldvorming, leeftijdsdiscriminatie en slechte inkomenspositie.

Als projectgroep komen wij tot de conclusie, dat beide kanten van het streven naar volwaardige deelname eigenlijk onlosmakelijk met elkaar zijn verbonden.

Pas wanneer er ruimte is voor zowel individuele bewustwording als collectieve belangenbehartiging, met daarin vervat de aandacht voor deelbelangen, kan het recht op volwaardige deelname aan de maatschappij werkelijk inhoud en betekenis krijgen voor ouderen. Pas dan kan er gesproken worden van de emancipatie van ouderen.

Drie begrippen voor goed beleid

De emancipatie van ouderen zoals we die hiervoor beschreven, zou niet alleen het doel moeten zijn van de organisaties van ouderen zelf, maar van alle instellingen en instanties, die zich bezighouden met ouderenbeleid.

In de PON'90 gesprekken werd er herhaalde malen op gewezen dat werkelijke emancipatie van ouderen betekent, dat er ook op gebieden als de zorg en de huisvesting voor ouderen veranderingen optreden. Er werd daarmee vooral bedoeld op het hanteren van andere uitgangspunten en invalshoeken dan de tot nu toe gebruikelijke. Drie aspecten werden hierbij aan de orde gesteld.

Individuele ontplooiing

Ouderen zullen zoveel mogelijk de ruimte moeten krijgen om eigen keuzes te maken, hun talenten te ontplooien en nieuwe wegen in te slaan. Dit geldt in principe voor alle facetten van de derde levensfase.

Het mag volgens de deelnemers aan de discussies niet zo zijn dat er in de derde levensfase vanzelfsprekend een uitgestippelde weg bewandeld wordt van vermindering van verantwoordelijkheden en keuzemogelijkheden. Binnen de beperkingen, die het ouder worden nu eenmaal met zich meebrengt, dient er ruimte te zijn voor individuele ontplooiing.

De huidige generaties ouderen hebben hier behoefte aan, omdat zij gedurende de voorgaande levensfasen vaak weinig mogelijkheden hebben gehad tot het maken van eigen keuzes en het werken aan eigen ontwikkeling. De druk van opleiding, arbeid, verzorging en opvoeding was daarvoor meestal te groot.

De toekomstige generaties ouderen zullen eveneens ruimte voor eigen ontplooiing en eigen keuzes willen hebben.

Degenen die nu rond de veertig jaar zijn hebben vaak meer gelegenheid gehad tot ontplooiing dan degenen die nu oud zijn. Wanneer ze oud zijn zullen zij hun ontwikkeling willen voortzetten en nieuwe mogelijkheden willen ontdekken.

De ouderenbeweging in Noord-Holland gaat uit van de opvatting, dat de derde levensfase de fase bij uitstek is, waarin de ontplooiing van mensen gestalte kan krijgen. In die zin wordt gesteld, dat ouderen het recht hebben op individuele ontplooiing.

Hoewel er gesproken wordt over individuele ontplooiing wil dit niet zeggen, dat de ontplooiing ook alleen individueel gestalte kan krijgen.

We gebruiken het woord individueel meer om aan te geven dat we uit willen gaan van de vaak zeer persoonlijke kennis en ervaring van mensen. Het ontplooiën van talenten, het ontdekken en leren van nieuwe mogelijkheden en vaardigheden vindt voornamelijk plaats in relatie tot andere mensen. Het recht op individuele ontplooiing krijgt betekenis, wanneer er organisaties en groepen zijn waarbinnen mensen hun opties kunnen realiseren, hun mogelijkheden kunnen vergroten, en hun belangen aan de orde kunnen stellen.

Uitgaande van deze gedachte vraagt de individuele ontplooiing van ouderen enerzijds om ruimte op het gebied van educatie, vorming, scholing en onderwijs en anderzijds om mogelijkheden tot deelname aan de samenleving.

Maatschappelijke participatie

De vraag is of er voldoende organisaties, groepen en structuren zijn waarbinnen ouderen het bovenstaande kunnen realiseren.

Wanneer we naar de algemene deelname aan de samenleving kijken, blijkt dat de mogelijkheden voor ouderen de laatste jaren toenemen. Ouderen worden vaker gewaardeerd om hun kennis en ervaring. Daarnaast zijn er steeds minder jongere mensen te vinden voor allerlei maatschappelijke functies.

Opvallend is dat veel ouderen betrokken zijn bij maatschappelijke vraagstukken als bijvoorbeeld vrede en armoede en dat zij zich ook rond die onderwerpen organiseren.

Toch is het nog niet zo dat ouderen werkelijk op alle niveaus van de maatschappij evenredig vertegenwoordigd zijn. In de discussies werd er ondermeer op gewezen dat de deelname van ouderen aan de besluitvorming in de samenleving nog beperkt is. Als voorbeeld werd het geringe aantal ouderen in de Tweede Kamer genoemd. Om de algemene deelname van ouderen aan de samenleving te bevorderen is gerichte educatie van groot belang. Verder zouden de mogelijkheden tot participatie als maatstaf gehanteerd dienen te worden bij de beleidsontwikkeling op gebieden als het inkomen, het wonen en de zorg voor ouderen. Het gaat niet om "zolang mogelijk zelfstandig blijven", maar om "zolang mogelijk deel uit kunnen maken van de samenleving".

Ouderen willen zo veel mogelijk geïntegreerd zijn in de samenleving. Zij willen echter ook de gelegenheid hebben om met elkaar van gedachten te wisselen en samen ideeën te ontwikkelen.

Er bestaan diverse groepen en organisaties die specifiek van en voor ouderen zijn. In de discussies werd opgemerkt dat er nog weinig sprake is van structuren tussen die groepen en organisaties. Als gevolg hiervan wordt de ideeënontwikkeling soms afgeremd en blijft veel van wat aan visies ontwikkeld wordt binnen de eigen groep.

Als projectgroep zijn wij van mening dat er pas werkelijk gesproken kan worden van maatschappelijke participatie van ouderen wanneer er structuren zijn waarbinnen hun organisaties in relatie tot elkaar en tot de buitenwereld ideeën kunnen

toetsen, uitdragen en uitwerken.

De vormgeving van deze structuren vraagt niet alleen om deelname van ouderen, maar ook om eigen initiatieven en het actief gebruiken van kennis en ervaring.

Productiviteit

In ons tussentijds verslag stelden we al dat ouderen hun kennis en ervaring actief in willen brengen in de maatschappij en dat zij het 'onzichtbare' werk, dat zij nu al doen, meer gewaardeerd willen zien. Wij duiden dit streven aan met het begrip productiviteit.

De productiviteit van ouderen heeft twee kanten. Op het symposium werd benadrukt dat productiviteit zowel het leveren van een zinvolle bijdrage aan de maatschappij inhoudt (maatschappelijke productiviteit), als het leveren van goederen en diensten tegen betaling (economische productiviteit).

Er bestaat een zekere overlapping tussen maatschappelijke participatie en maatschappelijke productiviteit. Bij maatschappelijke productiviteit ligt de nadruk op het leveren van een herkenbare bijdrage, een 'tastbaar' resultaat, op het opbouwende. Voorbeelden daarvan zijn:

- het op vrijwillige basis vervullen van maatschappelijke diensten, zoals maaltijdvoorziening, ziekenverzorging en bibliotheekwerk
- het organiseren van culturele evenementen
- het voortouw nemen bij sociale organisatie en actie, bijvoorbeeld rond mensenrechten, rond de positie van ouderen, en in geloofsbewegingen.
- het ontwikkelen van eigen educatiemogelijkheden.

Met economische productiviteit bedoelen we de productiviteit van oudere werknemers en zelfstandige ondernemers. Er is immers sprake van een strikte scheiding tussen betaald en onbetaald werk. Diensten, die op vrijwillige basis worden geleverd, worden nauwelijks als economisch belangrijk onderkend.

Het is onze verwachting, dat in de toekomst de scheiding tussen de maatschappelijke productiviteit en de economische productiviteit van ouderen minder sterk zal zijn, en dat de inzet van ouderen meer en meer als onmisbaar zal gelden.

In de discussies werd gesteld, dat het uitgangspunt dat ouderen productief willen zijn, tot andere normen voor bijvoorbeeld de woningbouw zal leiden.

Bij de beschrijving van de maatschappelijke participatie van ouderen formuleerden we het uitgangspunt "zo lang mogelijk deel uit kunnen maken van de samenleving". Uit het oogpunt van productiviteit zou het uitgangspunt moeten zijn: "zo lang mogelijk een bijdrage kunnen leveren aan de samenleving".

In de discussies werd er overigens op gewezen, dat de nadruk op het actieve en op de productieve inzet van ouderen, positieve en negatieve gevolgen kan hebben. Negatief kan zijn dat ouderen gedwongen worden tot maatschappelijke inzet, bijvoorbeeld door het optrekken van de pensioengerechtigde leeftijd. Negatief kan

ook het culturele ideaal van de actieve oudere zijn, wanneer er zoveel belemmeringen zijn, dat velen hier niet aan kunnen beantwoorden. Dit kan leiden tot grote persoonlijke frustraties en gevoelens van niet meetellen.

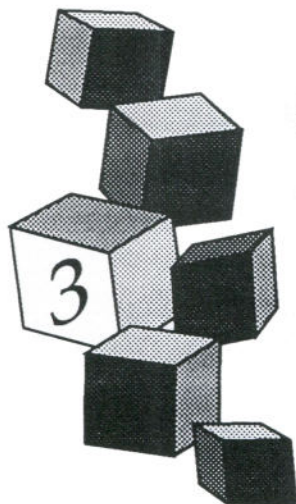
Positief kan zijn, dat men in de derde levensfase, in tegenstelling tot voorgaande fases, kan kiezen op welke wijze men zich maatschappelijk in wil zetten, doordat een “gegarandeerd basisloon” in de vorm van AOW voorhanden is.

Positief kan ook de uitdaging zijn om als ouderen zelf te werken aan maatschappelijke structuren voor de derde levensfase, om zelf de mogelijkheden tot productiviteit te creëren.

Conclusie

De drie begrippen individuele ontplooiing, maatschappelijke participatie en productiviteit zullen volgens ons bepalend zijn voor de emancipatie van ouderen. Zij vormen de grondslag voor dit beleidsscenario en zullen leidraad zijn bij de verdere uitwerking van de plannen.

Op deze wijze willen wij als ouderen zelf invulling geven aan de derde levensfase. Wij zijn van mening dat deze kernbegrippen behalve door ouderen zelf, ook door anderen gehanteerd kunnen worden om te beoordelen in hoeverre beleidsvoornemens en geplande activiteiten bijdragen aan de emancipatie van ouderen. Zij vormen tezamen de voorwaarden voor goed ouderenbeleid.

Ouderenbeweging Noord-Holland

Programma, infrastructuur, organisaties en proces

Het principe van het beleidsscenario

In het PON'90 hebben we veel aandacht gegeven aan de inhoudelijke kant van de belangenbehartiging. Een goed beleidsscenario vraagt naast een programma echter ook om aandacht voor de structuur waarbinnen gewerkt wordt en de rol van degenen die het programma zullen uitvoeren.

Samengevat kent het scenario vier hoofdlijnen:

1. Een programma gebaseerd op zeven thema's met daarbij behorende doelen
2. Een infrastructuur met verschillende functies voor het provinciale, het regionale en het lokale niveau
3. Negen organisaties die bijdragen aan de ontwikkeling van de zeven thema's in onderlinge coördinatie
4. Een proces van uitvoering gekenmerkt door een inhoudelijke tijdsfasering, een geleidelijke opbouw van de infrastructuur en ruimte voor ontwikkeling van de samenwerking.

In dit hoofdstuk willen wij deze vier hoofdlijnen nader uitwerken. De basis van onze beschrijving wordt gevormd door het "Raamwerk Beleidsscenario", dat op 13 december 1990 door de besturen van de organisaties is aanvaard. Op enkele plaatsen geven wij ook onze overwegingen als projectgroep.

Het programma

Overwegingen

Toen wij ons bogen over de vraag wat nodig zou zijn om de emancipatie van ouderen in Noord-Holland in de praktijk gestalte te geven, kwamen we allereerst

op een programma. Wij waren er stellig van overtuigd, dat samenwerking tussen negen zo uiteenlopende organisaties alleen mogelijk zou zijn op basis van een inhoudelijk programma, waarin de onderwerpen die de samenwerking betreffen, zouden zijn vastgelegd. Een dergelijk programma zou gebaseerd moeten zijn op de in hoofdstuk twee beschreven kernbegrippen voor goed ouderenbeleid. Het zou inhoudelijk ruimte moeten scheppen voor de verschillen die er bestaan tussen organisaties, maar het zou ook een bindend karakter moeten hebben om het gevaar van versnippering te voorkomen.

Het programma is gebaseerd op zeven thema's. De keuze om uit te gaan van thema's werd gemaakt om recht te kunnen doen aan de deelbelangen en diversiteit onder ouderen.

Bovendien wilden we zowel onderwerpen die thans van belang zijn, als onderwerpen die de komende jaren belangrijk zullen worden, aan de orde kunnen stellen.

De keuze voor deze zeven thema's kwam tot stand op basis van een viertal criteria (zie het tussentijds verslag en de discussienota):

- de thema's moesten van provinciaal belang zijn
- ze moesten de kern van de ouderenproblematiek raken
- ze moesten gezamenlijk een breed spectrum aan ouderenbelangen dekken
- er moest ook sprake zijn van een tekort aan structuren binnen de provincie om een bepaald vraagstuk aan de orde te kunnen stellen.

Bovenstaande criteria hebben ertoe geleid, dat wij de inkomenspositie van ouderen niet voorgedragen hebben als apart thema.

Wij zien de verbetering van de inkomenspositie als één van de belangrijkste doelen voor ouderenorganisaties, maar gaan ervan uit dat het inkomensvraagstuk in de eerste plaats op landelijk niveau thuishoort. Voor het aanpakken van dit onderwerp op landelijk niveau zijn voldoende provinciale structuren aanwezig. Een uitzondering hierop vormt de specifieke inkomenspositie van oudere vrouwen, een reden waarom dit onderwerp binnen het thema oudere vrouwen wel de nodige aandacht krijgt.

De organisaties willen op plaatselijk niveau trachten de inkomenspositie van ouderen te verbeteren door te wijzen op de mogelijkheden van de bijzondere bijstand en te pleiten voor gemeentelijke ontheffingsregelingen.

Zeven thema's: de doelen

Het programma is gebaseerd op de volgende thema's:

- Wonen
 - Zorg
 - Educatie
 - Productiviteit
 - De politiek-maatschappelijke discussie van ouderen
 - De positie van oudere vrouwen
 - De positie van oudere migranten
-

De PON'90 organisaties hebben zich voorgenomen de volgende doelen te realiseren in de jaren negentig:

Wonen

Zij willen in de belangenbehartiging op het gebied van wonen meer samenhang, visie en structuur brengen.

Zorg

Op het gebied van de zorg willen zij komen tot regionale zorgconsumentenorganisaties, waarin ouderen actief hun belangen kunnen behartigen.

Educatie

In de jaren negentig zal de ontwikkeling van een goede infrastructuur voor de educatie, gericht op maatschappelijke participatie voorop staan.

Productiviteit

De discussie over het begrip productiviteit zal de komende jaren in brede kring gevoerd gaan worden. De inhoud en betekenis van dit begrip zal worden uitgediept en er zal gezocht worden naar nieuwe mogelijkheden voor ouderen om productief te zijn.

Politiek-maatschappelijke discussies

In het kader van het thema politiek-maatschappelijke discussies zal - uitgaande van ieders eigenheid - de discussie over de derde levensfase en de daarmee samenhangende vraagstukken worden gestimuleerd.

De positie van oudere vrouwen

De organisaties willen de specifieke belangen van oudere vrouwen nadrukkelijker behartigen. Zij willen zorgdragen voor inhoudelijke beleidsontwikkeling op dit terrein.

De positie van oudere migranten

De discussie over de positie van oudere migranten zal gestimuleerd worden met als doel, uitgaande van hun behoeften, hun positie te verbeteren. Tevens nemen de Nederlandse ouderenorganisaties zich voor om de problematiek van oudere migranten bespreekbaar te maken binnen hun eigen organisaties.

Hoe deze doelen gerealiseerd kunnen worden, wordt in hoofdstuk vier per thema verder uitgewerkt.

De infrastructuur van de belangenbehartiging

Overwegingen

Bij het ontwerpen van een infrastructuur voor de uitwerking van het programma zijn we uitgegaan van twee grondgedachten:

- Er zou een duidelijk onderscheid gemaakt moeten worden tussen het provinciale, het regionale en het plaatselijke niveau, waarbij elk niveau zijn eigen functies zou moeten kennen.
- De infrastructuur van het beleidsscenario zou niet vanzelfsprekend gelijk hoeven te zijn aan de huidige structuren van de organisaties. Het scenario zou zijn eigen systematiek moeten kennen, echter zonder dat dit zou mogen leiden tot een extra structuur, los van het bestaande.

Met functies binnen een infrastructuur doelden we op:

- vertegenwoordiging
- beleidsontwikkeling
- beleidsuitvoering
- stimulering
- coördinatie
- het nemen van initiatieven
- het entameren van experimenten.

Voordat we ingaan op de infrastructuur voor het beleidsscenario willen we kort weergeven op welke wijze de deelnemende organisaties thans georganiseerd zijn.

De huidige structuur van de organisaties

De negen PON'90 organisaties zijn verschillend georganiseerd. De meesten maken deel uit van een landelijke organisatie.

Op provinciaal niveau is sprake van één zelfstandige organisatie, de KBO bisdom Haarlem. Deze bond is landelijk vertegenwoordigd in de Unie-KBO.

Vijf organisaties vormen een district of een gewest van een landelijke organisatie. Het gaat om de ANBO, de PCOB, de ANIB, de FNV en het CNV.

De PVR en de SOBIN zijn verenigingen van organisaties die actief zijn in Noord-Holland.

Het PPIJ is vertegenwoordigd in de Kennemer Patiënten Platforms (KPP), welk orgaan deel uitmaakt van het Noordhollands overleg van Patiënten Platforms (NHPP).

De functies die op het provinciale niveau worden uitgeoefend zijn niet bij alle organisaties hetzelfde. Over het algemeen houden zij zich bezig met:

- vertegenwoordiging intern binnen de organisatie en naar buiten
 - beleidsuitvoering van landelijk of zelfstandig ontwikkeld beleid
-

-	beleidsontwikkeling	op eigen onderwerpen of op aangeven van het landelijk niveau
-	coördinatie	tussen districten, afdelingen en aangesloten organisaties
-	stimulering	van afdelingen, districten en aangesloten organisaties
-	het nemen van initiatieven	bijvoorbeeld tot samenwerking of nieuwe discussies
-	het entameren van experimenten	dit gebeurt op vrij beperkte schaal bijvoorbeeld door de KPP.

Vier organisaties kennen een regionale organisatievorm. Het betreft de KBO, de FNV, het CNV en het PPIJ. De indeling van hun regio's of districten verschilt per organisatie. De functies die op regionaal niveau worden uitgeoefend zijn afstemming en overleg tussen plaatselijke afdelingen en vertegenwoordiging in provinciale besturen.

Het PPIJ en het KPP houden zich ook actief met beleidsontwikkeling bezig.

In het kader van de nieuwe structuur voor de arbeidsvoorziening zullen de vakcentrales zich binnen de Regionale Besturen voor de Arbeidsvoorziening in Noord-Holland (RBA) ook op regionaal niveau meer met beleidsontwikkeling bezighouden.

Het lokale niveau bestaat uit de plaatselijke afdelingen van KBO, ANBO, ANIB, PCOB, CNV en FNV. Bij de PVR zijn plaatselijke vrouwenraden vertegenwoordigd en de aangesloten organisaties hebben afdelingen. De SOBIN kent plaatselijke migrantenorganisaties onder haar leden. Het PPIJ bestaat ondermeer uit vier plaatselijke patiëntenorganisaties.

De functies van het lokale niveau zijn te omschrijven als beleidsuitvoering en vertegenwoordiging op regionaal niveau. Daarnaast is er sprake van zelfstandige beleidsontwikkeling en overleg.

Vooruitblik op de toekomstige infrastructuur

Bij de uitvoering van het programma en de samenwerking in het kader van dit beleidsscenario willen de organisaties verschillende functies onderscheiden voor het provinciale, regionale en plaatselijke niveau.

Uitvoering en samenwerking op provinciaal niveau

De organisaties verwachten dat in de toekomst de belangenbehartiging op provinciaal niveau van minder belang zal worden. Dit hangt ondermeer samen met de afnemende bevoegdheden van de provincie op het terrein van het ouderenbeleid en met de ontwikkeling rond een financieringsstelsel voor de zorg. Zoals het zich nu laat aanzien zal de concrete belangenbehartiging meer en meer verschuiven in de richting van het regionale en plaatselijke niveau.

Dit betekent dat de provinciale besturen zich, in het kader van de samenwerking,

meer zullen richten op coördinatie en stimulering dan op beleidsontwikkeling en uitvoering op het gebied van de feitelijke belangenbehartiging. Over het geheel genomen onderscheiden zich vier functies voor het provinciale niveau:

- coördinatie
- stimulering
- het nemen van initiatieven
- het entameren van experimenten

Met coördinatie wordt bedoeld op het bereiken van afstemming en overleg tussen de deelnemende organisaties over de voortgang van het programma. Dit houdt ondermeer in, het aanspreken van organisaties op de verantwoordelijkheid die zij genomen hebben. De organisaties hebben zich voorgenomen te komen tot een provinciaal coördinatiepunt, dat in de loop van 1992 aan de slag zal gaan. Vanuit het provinciale niveau kunnen bepaalde ontwikkelingen op regionaal en lokaal niveau gestimuleerd worden, met name vormen van samenwerking.

Op bestaande maar ook op nieuwe beleidsterreinen zullen gaandeweg de uitvoering nieuwe initiatieven genomen dienen te worden. Met de hier gepresenteerde plannen wordt een eerste aanzet gegeven tot het ontwikkelen van beleid op wat langere termijn en de totstandkoming van samenwerking. In de loop van de tijd zullen zich nieuwe maatschappelijke ontwikkelingen voordoen, die om nieuwe initiatieven vragen.

Niet alle thema's zijn even ver in hun ontwikkeling. Soms zullen door middel van experimenten vormen gezocht moeten worden voor voornemens die nog weinig gestalte hebben gekregen.

Soms zullen bestaande vormen die niet meer voldoen, bijvoorbeeld op het gebied van educatie door middel van experimenten veranderd kunnen worden.

Uitvoering en samenwerking op regionaal niveau

De meeste van de aan het PON'90 deelnemende organisaties zijn op het regionale niveau nog zwak georganiseerd. De laatste tijd is er in het overheidsbeleid een tendens tot regionalisering merkbaar. Dit geldt ondermeer voor de gebieden zorg, productiviteit (arbeidsvoorziening), educatie en wonen. Ook binnen de belangenorganisaties wil men meer gewicht toekennen aan regio's. De organisaties voorzien dat het regionale niveau in de jaren negentig hét niveau voor de bovenlokale belangenbehartiging zal vormen.

Het ontwikkelen van dit organisatieniveau is echter geen eenvoudige zaak. Er doen zich een aantal vraagstukken voor:

1. Welke onderwerpen dienen aan de orde te worden gesteld?
 2. Van waaruit dient het initiatief te worden genomen?
 3. Welke regio-indeling kan gehanteerd worden?
 4. Hoe kan bereikt worden dat de regionalisering én binnen de afzonderlijke organisaties én binnen de algemene infrastructuur gestalte krijgt?
 5. Wat zijn de functies van het regionale niveau?
-

De organisaties willen hierop de volgende antwoorden geven:

De *onderwerpen* die in het kader van het beleidsscenario regionaal aan de orde kunnen worden gesteld, worden in principe aangereikt door de zeven hiervoor genoemde thema's. Niet al deze thema's zijn even ver ontwikkeld. Het merendeel kent nog nauwelijks een regionale inbedding. Bovendien is het vrijwel ondoenlijk op zeven thema's tegelijk te beginnen. Gezien het actuele belang van de thema's zorg en wonen en de tendens tot regionalisering die op deze terreinen waarneembaar is bij ondermeer de overheid, lijkt het de organisaties verstandig de regionale belangenbehartiging in eerste instantie op deze twee thema's te concentreren.

Het *initiatief* tot het ontwikkelen van een regionale structuur op de terreinen zorg en wonen zal in eerste instantie door het provinciale niveau genomen worden. Daarbij zullen zowel mensen van afdelingen, districten, reeds bestaande regio's als van de provinciale besturen betrokken worden.

Welke precieze *regio-indeling* gehanteerd zal worden is nog niet aan te geven. De regio-indelingen die thans gangbaar zijn bij de overheid lopen nogal uiteen. De arbeidsvoorziening kent bijvoorbeeld een andere regio-indeling dan de Wet Gemeenschappelijke Regelingen (WGR). Het lijkt verstandig bij de keuze voor een indeling oog te hebben voor bestaande verhoudingen en niet al te lang stil te staan bij het vraagstuk van de indeling.

Om te komen tot daadwerkelijke belangenbehartiging op regionaal niveau willen de organisaties in fasen werken. Deze fasen zullen per thema enigszins verschillend van karakter zijn. Bij wonen zal het accent in eerste instantie liggen op de scholing van kaderleden. Bij de zorg zal het gaan om een experiment rond de vormgeving van zorgconsumentenorganisaties. Uiteindelijk zullen regionale organisatieverbanden tot stand komen, gericht op de concrete belangenbehartiging op beide gebieden.

Het regionale niveau zal de volgende *functies* kennen:

- uitvoering van beleid dat op landelijk en in mindere mate op provinciaal niveau ontwikkeld wordt
- beleidsontwikkeling op de zeven PON'90 thema's
- coördinatie tussen organisaties en plaatselijke initiatieven.

Uitvoering en samenwerking op lokaal niveau

Door middel van het PON'90 hebben de organisaties een proces van samenwerking en bewustwording op gang willen brengen. Tot nu toe heeft dit zich vooral binnen de provinciale besturen afgespeeld. Voor de uitvoering van de plannen in het scenario en voor het voortleven van de geest van het PON'90, is voortzetting van dit proces op plaatselijk niveau van groot belang.

Het beleidsscenario kan alleen betekenis krijgen wanneer het breed in de provincie gedragen wordt en wanneer er veel ouderen zijn die zich willen inzetten.

De organisaties realiseren zich dat bij de voortzetting van het PON'90 op plaatselijk niveau, met een aantal feiten rekening dient te worden gehouden.

- Er wordt met name door de afdelingen van de ouderenbonden veel werk verzet. De aandacht voor belangenbehartiging neemt op dit niveau toe. In veel gemeenten is er sprake van samenwerking tussen ANBO, KBO en PCOB. In een aantal gemeenten bestaan seniorenraden.
- De omstandigheden per gemeente kunnen nogal uiteenlopen. Er is niet alleen sprake van politieke en bestuurlijke verschillen, maar ook op een gebied als wonen kunnen zich aanzienlijke verschillen tussen gemeenten voordoen.
- Er kan niet uitgegaan worden van een hiërarchische verhouding tussen de provinciale besturen en de afdelingen. De plaatselijke besturen zullen hun eigen keuzes voor onderwerpen en vormen van samenwerking willen maken.

Op grond van bovenstaande overwegingen willen de organisaties stimuleren dat er op plaatselijk niveau zelfstandige "PON'90-discussies" gevoerd worden. Dit houdt in dat er plaatselijk met mensen uit verschillende organisaties geïnventariseerd wordt wat belangrijke vraagstukken voor ouderen zijn, welke prioriteiten dienen te worden gesteld en hoe hierop actie kan worden ondernomen. Om de plaatselijke besturen te steunen bij het organiseren van deze discussie, nemen de organisaties zich voor het bestaande PON'90 materiaal te bewerken voor plaatselijk gebruik. Op deze wijze hopen zij te bereiken, dat er op plaatselijk niveau zelfstandig gestalte kan worden gegeven aan de functies beleidsontwikkeling en beleidsuitvoering, zonder dat de samenhang met de ontwikkelingen op provinciaal niveau verloren gaat.

De rol van de organisaties

Uit het voorgaande is al duidelijk geworden dat de PON'90 organisaties allen hun eigen organisatiestructuur en identiteit kennen. Zij vertegenwoordigen elk een deel van de groep ouderen. De rol van de organisaties bij de verwezenlijking van de plannen in dit scenario is dan ook verschillend.

Uitgangspunt van het scenario is, dat de organisaties in wisselende combinaties verantwoordelijk zijn voor de uitvoering van de plannen per thema. Dit betekent dat niet alle organisaties op alle thema's actief zullen zijn. Elke organisatie heeft op grond van eigen overwegingen een aantal prioriteiten aangegeven.

Het betekent ook dat de organisaties niet in alles zullen samenwerken. Het programma van het scenario is vooral gericht op belangenbehartiging. Onderwerpen als identiteit van de organisaties en de vertegenwoordiging van de besturen bij bijvoorbeeld de provinciale overheid, vallen buiten het bestek van deze handleiding.

Bij de uitvoering van de plannen zal er een onderscheid bestaan tussen "voortrekkers" en "op andere wijze betrokken" organisaties.

Voortrekker zijn betekent dat een organisatie op het betreffende thema de verantwoordelijkheid op zich neemt voor de voortgang in de uitvoering van de plannen. Voortrekker zijn houdt niet vanzelfsprekend in dat de betreffende organisatie ook alle plannen zelf ten uitvoer brengt. Het uitbesteden van onderzoeken, scholingsprogramma's en dergelijke bij andere organisaties of instellingen behoort uitdrukkelijk tot de mogelijkheden.

Op andere wijze betrokken zijn, kan betekenen dat een organisatie een volgende rol heeft, dan wel medeverantwoordelijkheid draagt, zonder direct initiatiefnemer te zijn.

Op de besturenconferentie van 13 december 1990 werden de volgende prioriteiten door de organisaties aangegeven:

	voortrekkers	op andere wijze betrokken organisaties
wonen	ANBO, PCOB	ANIB, FNV, KBO
zorg	ANBO, PPIJ, KBO	SOBIN, FNV, ANIB, CNV
educatie	ANBO, FNV, KBO	CNV, PVR, PPIJ, PCOB, ANIB, SOBIN
productiviteit	FNV, CNV, ANBO, KBO, PCOB	
politiek-maatschappelijke discussies	ANIB, ANBO, CNV, KBO, FNV, PPIJ, SOBIN, PCOB	
oudere vrouwen	KBO, PVR, ANBO, PCOB, FNV, CNV	
oudere migranten	SOBIN, FNV,	ANBO, CNV, KBO

Het proces van uitvoering

In deze handleiding staan veel aandachtspunten, doelen en te realiseren plannen omschreven.

Wat met deze handleiding maar beperkt wordt aangegeven is het procesmatige karakter van het scenario, waarvan wij verwachten dat het een belangrijke rol zal spelen bij de uitvoering van de plannen. We doelen hiermee op de planning van de thema's in de tijd, de wijze waarop de infrastructuur zijn feitelijke beslag zal krijgen en de manier waarop de samenwerking zal verlopen. De voortgang van deze processen zal door vele factoren bepaald worden. Zij zullen elkaar ook onderling beïnvloeden. Zo zal de planning van de thema's educatie en oudere vrouwen bepalend zijn voor het proces van opbouw van de infrastructuur. Deze beide processen zijn op hun beurt weer afhankelijk van de wijze waarop de organisaties elkaar zullen vinden in de samenwerking.

Als projectgroep kunnen wij voor het proces van uitvoering weinig concrete suggesties geven of praktische aanbevelingen doen. Het lijkt ons een belangrijke taak voor het te vormen coördinatiepunt om hieraan sturing te geven. Wij kunnen hooguit in algemene zin aanduiden met welke factoren rekening zal moeten worden gehouden en welke uitgangspunten en oplossingen eventueel te hanteren zijn. De rest zal de praktijk leren.

De ontwikkeling van de thema's

Bij het realiseren van de inhoudelijke doelen op de zeven thema's zullen de volgende factoren een rol spelen:

- niet alle thema's zijn inhoudelijk even ver ontwikkeld. Een thema als de zorg voor ouderen kent een lange geschiedenis binnen de ouderenorganisaties, terwijl het thema productiviteit tamelijk nieuw is. Daarnaast onderscheiden de thema's oudere migranten en oudere vrouwen zich van de overige thema's doordat zij verbonden zijn met de positie van een bepaalde groep ouderen.
 - Of de doelstellingen ook werkelijk gerealiseerd zullen worden hangt niet alleen af van de inzet van de deelnemende organisaties, maar ook van de steun en de betrokkenheid van bijvoorbeeld de overheid, zorginstellingen en educatieve voorzieningen. De mate van afhankelijkheid op dit punt ligt per thema verschillend. Een thema als productiviteit kan zich 'zelfstandiger' ontwikkelen dan een thema als wonen.
 - Hoewel alle doelen geformuleerd staan voor het eind van de jaren negentig, is het niet zo dat er vanzelfsprekend langs een rechte lijn in de tijd naar het doel toegewerkt kan worden. Waar bij het ene thema de actie na de discussie plaatsvindt, kan het bij een ander thema gaandeweg noodzakelijk blijken actie en discussie gelijktijdig te laten plaatsvinden.
-

In het 'Raamwerk Beleidsscenario' hebben de organisaties ervoor gekozen om te werken met themajaren. Door per jaar de aandacht op één thema te vestigen kan een presentatie aan een breder publiek plaatsvinden en kan de ontwikkeling van het betreffende thema worden gestimuleerd.

Als projectgroep zouden wij, op grond van de hierboven beschreven verschillen tussen de thema's de volgende (voorlopige) volgorde in themajaren willen aanreiken.

1991 - 1992	voorbereidende periode
1992 - 1993	zorg
1993 - 1994	politiek-maatschappelijke discussies
1994 - 1995	oudere vrouwen
1995 - 1996	productiviteit
1996 - 1997	wonen
1997 - 1998	oudere migranten
1998 - 1999	educatie

De organisaties willen niet alleen maar met themajaren werken. Ze vinden het van groot belang dat alle thema's gedurende het hele proces van het beleidsscenario aan de orde komen.

Als projectgroep hebben we daarom ook de voornemens en plannen van de organisatie per thema van een voorlopige tijdsindeling voorzien (zie hoofdstuk vier).

De opbouw van de infrastructuur

In de tweede paragraaf van dit hoofdstuk beschreven we de infrastructuur van het scenario en de functies van de verschillende niveaus daarbinnen. Op deze plaats willen we een aantal aanbevelingen doen voor de opbouw van deze infrastructuur. Het initiatief hiertoe zal in eerste instantie bij de provinciale besturen van de organisaties liggen. Zij zullen bij de opbouw van de infrastructuur met de volgende punten rekening moeten houden:

- Zowel bij het ontwikkelen van het regionale niveau als bij het stimuleren van de plaatselijke PON'90 discussies zal goed overleg met de betrokken plaatselijke afdelingen en de al bestaande regionale geledingen van groot belang zijn. Wanneer de afdelingen zich gepasseerd voelen of de indruk krijgen dat er sprake is van hiërarchische verhoudingen is de kans van slagen gering.
 - Behalve met de verschillende geledingen binnen de organisaties, zal ook overleg nodig zijn met instanties en organen op wie de belangenbehartiging zich richt. Dit is vooral van belang in verband met de taakafbakening van de nieuw te vormen commissies/organisaties.
-

- De opbouw van het regionale niveau is sterk verbonden met de ontwikkeling van de thema's zorg en wonen. De opbouw van het plaatselijke niveau zal sterk afhangen van het enthousiasme van de afdelingen. Het lijkt verstandig de opbouw van de infrastructuur te beschouwen als een aparte taak van het te vormen coördinatiepunt op provinciaal niveau en de voortgang in dit proces niet uitsluitend af te laten hangen van ontwikkelingen op het gebied van inhoud en samenwerking.

Het proces van samenwerking

De aan het PON'90 deelnemende organisaties hebben elkaar gedurende het project (beter) leren kennen en zijn de afgelopen drie jaar naar elkaar toegegroeid. Zij hebben gekozen voor samenwerking omdat zij van mening zijn dat de belangen van ouderen daarmee gediend zijn. In feite staan zij thans aan het begin van een samenwerkingsproces. Een proces dat naast de nodige perspectieven en kansen, ook moeilijkheden en spanningen met zich mee zal brengen. Daarom willen wij tot besluit van dit hoofdstuk een tweetal uitgangspunten aanreiken die bij de samenwerking van belang kunnen zijn.

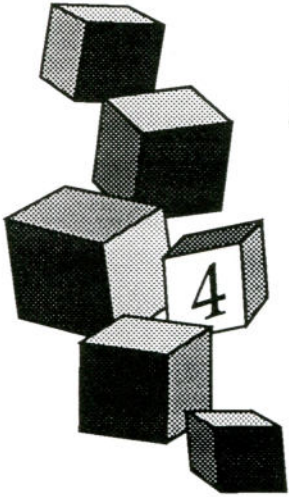
De deelnemende organisaties zijn onderling zeer verschillend. Zij verschillen niet alleen in omvang en ledental, maar ook in structuur, doelstelling, achterban en identiteit. Een organisatie als de FNV is nauwelijks te vergelijken met bijvoorbeeld het Patiënten Platform IJmond.

Om de samenwerking kans van slagen te geven is het belangrijk deze verscheidenheid te erkennen en deze niet 'toe te dekken'. De organisaties kozen op 13 december al voor het motto "samenwerken in verscheidenheid". Wij hopen dat dit motto gedurende het hele proces van uitvoering voorop blijft staan.

Hoewel de organisaties elkaar de afgelopen jaren regelmatig ontmoet hebben, kennen de meeste vertegenwoordigers elkaar nog niet in de praktijk van werken. Bij de verdere ontwikkeling van de samenwerking is het belangrijk om ruimte te creëren voor kennismaking en onderlinge informatie.

Voor het welslagen van het scenario is het bovendien belangrijk, dat er verschillende kansen en mogelijkheden worden gerealiseerd voor de persoonlijke ontwikkeling van ouderen. Het plezier dat mensen zullen beleven aan de uitwerking van de plannen wordt bepaald door de mogelijkheden die zij zullen hebben op het gebied van studie, het aanwenden van kennis en ervaring, het opzetten van experimenten en het ontwikkelen van een persoonlijke visie.

Wanneer de uitvoering van het scenario zal geschieden onder het motto "samenwerken in verscheidenheid", en er ruimte zal zijn voor de individuele ontplooiing van ouderen, dan zien wij de toekomst met vertrouwen tegemoet.

De zeven thema's

Voornemens en plannen

In het vorige hoofdstuk hebben we de zeven PON'90 thema's en de doelen die de organisaties op deze thema's willen bereiken, aangeduid.

De zeven thema's vormen de kern van deze handleiding. De te bereiken doelen zijn het resultaat van een grondig afwegingsproces, waarbij in de loop van drie jaar werken analyses zijn gemaakt, visies zijn ontwikkeld en prioriteiten zijn gesteld. Vele organisaties, instellingen en individuele ouderen waren hierbij betrokken. De deelnemende organisaties hebben gezamenlijk gekozen voor een aantal inhoudelijke prioriteiten op de langere termijn. Zij willen als ouderen een duidelijk eigen beleid ontwikkelen en niet verzanden in de veelheid aan onderwerpen die voor ouderen van belang zijn, of uitsluitend reageren op wat anderen aandragen.

In dit hoofdstuk geven wij eerst per thema de elementen uit de discussies weer die bepalend zijn geweest voor de keuze van de hoofddoelstelling. Wij baseren ons daarbij op het tussentijds verslag, de discussienota en het symposiumverslag. Vervolgens laten we zien hoe de organisaties deze doelstellingen nader willen uitwerken en welke concrete plannen en voornemens zij daarbij hebben. Als projectgroep doen wij daarbij suggesties voor de inhoud van een themajaar. Tenslotte geven we aan op welke wijze ouderen in Noord-Holland mee kunnen doen met de plannen en noemen we een aantal instellingen, die steun kunnen bieden bij de uitvoering daarvan. Wij baseren ons bij dit laatste op de enquête en de interviews die wij in 1989/1990 hebben gehouden.

Op de besturenconferentie van 13 december 1990 hebben de organisaties zich in een gezamenlijke verklaring uitgesproken voor het totstandkomen van een coördinatiepunt. Dit coördinatiepunt zal een belangrijke rol vervullen bij de uitvoering van de plannen. Het zal daarbij vooral gaan om ondersteuning bij inhoudelijke programma-ontwikkeling en sturing van het samenwerkingsproces. In dit hoofdstuk staat de bijdrage van dit coördinatiepunt nog niet omschreven. Deze zal van jaar tot jaar worden vastgesteld.

Uitgangspunt van het scenario blijft dat de organisaties zelf, in wisselende combinaties, verantwoordelijk zijn voor de uitvoering van de plannen op de thema's.

4.1 Zorg

Doelstelling voor de jaren negentig

De aan het PON'90 deelnemende organisaties nemen zich voor te komen tot regionale zorgconsumentenorganisaties, waarin ouderen actief hun belangen kunnen behartigen.

Conclusies uit de PON'90 discussie

De invloed van ouderen op het gebied van de zorg is gering te noemen. Met de invoering van het nieuwe financieringsstelsel voor de zorg is de kans groot dat ouderen nog minder mogelijkheden krijgen om hun belangen aan de orde te stellen. Zij hebben als consumenten van de zorg vooralsnog geen formele positie ten opzichte van zorgaanbieders en zorgverzekeraars. De toekomstige positie van de overheid, waar de ouderenorganisaties zich bij hun belangenbehartiging thans vooral op richten, is nog erg onduidelijk. Het is van belang dat ouderen hun positie als zorgconsumenten verstevigen. Het vormen van sterke zorgconsumentenorganisaties, waarin verschillende belangenorganisaties samenwerken, is hiertoe een goede manier. Deze consumentenorganisaties kunnen trachten invloed te verkrijgen op de onderhandelingen tussen zorgaanbieders en zorgverzekeraars. Indien nodig kunnen zij zich ook richten op de overheid. Verder kunnen zij de pakketten van zorgverzekeraars vergelijken en de behoeften van ouderen onderzoeken. Het regionale niveau lijkt het juiste handelingsniveau voor deze consumentenorganisaties, omdat de onderhandelingen tussen zorgverzekeraars en zorgaanbieders zich vooral op dit niveau afspelen.

De te vormen regionale zorgconsumentenorganisaties zullen zich niet alleen bezig moeten houden met de materiële belangen van ouderen, maar ook met hun immateriële belangen. Onderwerpen als de privacy in tehuizen en de discussie over de grenzen van de zorg dienen nadrukkelijk aan de orde te worden gesteld. In algemene termen moet de belangenbehartiging zich richten op de betaalbaarheid, de kwaliteit, het volume en de toegankelijkheid van de aangeboden zorg. Daarbij is het van groot belang, dat de zorgbehoefte van ouderen niet alleen gemeten wordt naar de behoefte aan lichamelijke zorg, maar ook naar de mogelijkheden tot actieve deelname aan de samenleving.

Om te komen tot goede regionale zorgconsumentenorganisaties is aandacht voor scholing en educatie noodzakelijk. Ook zal de taakstelling en de structuur van deze organisaties nog nader bekeken moeten worden. Wellicht is het mogelijk in één regio een experiment te starten waarin deze drie aspecten nader onderzocht en uitgeprobeerd kunnen worden.

Uitwerking in voornemens en plannen

Thans zijn alleen de patiëntenorganisaties regionaal georganiseerd rond het thema zorg. Ook zijn de onderwerpen voor de belangenbehartiging van ouderen op dit niveau nog niet echt afgebakend. De beoogde zorgconsumentenorganisaties kunnen het best ontwikkeld worden via een aantal gerichte stappen. De eerste stap zal gezet worden vanuit de bestaande contacten tussen patiëntenorganisaties en ouderenbonden op provinciaal niveau.

Ter voorbereiding van meerdere regionale zorgconsumentenorganisaties zal er door de patiëntenorganisaties en ouderenbonden één regio worden aangewezen waar middels een experiment gekomen kan worden tot een consumentenorganisatie op het gebied van de zorg.

In dit experiment zal gekeken worden naar:

- De onderwerpen voor regionale belangenbehartiging en de taakstelling van de organisaties
- Een goede organisatievorm voor de samenwerking tussen de betrokken organisaties
- De behoefte aan scholing die een dergelijke organisatie met zich meebrengt en de wijze waarop hiervoor een scholingsprogramma ontwikkeld kan worden.

Voortrekkers hierbij zijn: ANBO, PPIJ, KBO

Op andere wijze betrokken organisaties: FNV, ANIB, CNV, SOBIN

Dit experiment kan in 1991/92 worden voorbereid, zodat het in 1992/93 van start kan gaan. In 1995/96 kunnen de resultaten geëvalueerd worden en kan er in andere regio's gestart worden.

Het themajaar

Het themajaar zorg kan voorbereid worden in 1991/92 en in het seizoen 1992/93 plaatsvinden als eerste in de reeks themajaren. Het experiment rond de regionale consumentenorganisatie zal in het themajaar officieel gestart worden. Middels een folder en/of een publieke presentatie kan voorlichting gegeven worden over dit experiment.

Daarbij kan ingegaan worden op:

- de duur van het experiment
- de punten waarop geëxperimenteerd zal worden
- de betekenis van het experiment voor de ouderen in de provincie.

Daarnaast kan er in het themajaar ter verdieping van het begrip 'kwaliteit van de zorg' aandacht gegeven worden aan de betekenis van de drie kernbegrippen individuele ontplooiing, maatschappelijke participatie en productiviteit op het

gebied van de zorg voor ouderen. Te denken valt aan een studiedag voor mensen uit ouderenbonden, patiëntenorganisaties, zorginstellingen etc.

Ouderen die mee willen doen

Ouderen die hun belangen op het gebied van de zorg aan de orde willen stellen, kunnen:

Op *lokaal* niveau via één van de afdelingen van de PON'90 organisaties deelnemen aan de plaatselijke PON'90 discussies. In het kader van deze discussie kunnen zij de concrete belangen van ouderen op het gebied van de zorg inventariseren en deze gezamenlijk met andere organisaties aankaarten bij

- de eerstelijns zorg
- de gemeente.

Op *regionaal* niveau kunnen zij zich aansluiten bij de in wording zijnde consumentenorganisaties of, waar die nog niet bestaan bij een regionaal patiëntenplatform dan wel (via een afdeling) bij een regionale geleding van een ouderenbond.

Ook kunnen zij zich aanmelden bij de *provinciale* besturen van de betrokken organisaties om vanuit dit niveau het totstandkomen van regionale organisatievormen te bevorderen.

Instellingen die steun zouden kunnen verlenen bij de uitvoering van de plannen zijn:

- Het plaatselijk gecoördineerd ouderenwerk
 - De Stichting Werkgroep 2000 te Utrecht
 - Het Landelijk Patiënten en Consumenten Platform te Utrecht
 - Regionale ziekenfondsen, de Vereniging van Nederlandse Ziekenfondsen te Zeist en de Nationale Ziekenfonds Raad te Amstelveen
 - Het Regionaal Overleg Gezondheidszorg Kennemerland te Haarlem (ondersteuning bij samenwerking en zorgvernieuwing)
 - Het ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur
 - Het nieuwe provinciale instituut voor ondersteuning en vernieuwing (categorie II)
 - De Provincie Noord-Holland
 - De Stichting LSOB Scholingen te Utrecht (bij het ontwikkelen van scholingsprogramma's).
-

4.2 Politiek-maatschappelijke discussies

Doelstelling voor de jaren negentig

De aan het PON'90 deelnemende organisaties nemen zich voor gedurende de jaren die het beleidsscenario omvat, uitgaande van ieders eigenheid, de discussie te stimuleren over de derde levensfase en de vraagstukken die daarmee samenhangen.

Conclusies uit de PON'90 discussie

Het is te verwachten dat ouderen, met name door hun toename in aantal, een politiek belangrijke groep zullen worden. De toenemende bewustwording onder ouderen van hun maatschappelijke positie brengt met zich mee dat zij op vele fronten hun mening naar voren willen brengen. De invloed van ouderen op de besluitvorming in de samenleving en op de publieke opinie is thans nog beperkt. De gemiddelde leeftijd van politici daalt bijvoorbeeld nog steeds. Binnen de vakbeweging krijgen ouderen langzamerhand een eigen positie, maar nog geen invloed op de algemene besluitvorming. De ouderenbonden maken nog weinig onderscheid in de uiteenlopende belangen van groepen ouderen.

Daar waar ouderen in het nieuws komen betreft het vrijwel uitsluitend informatieverstrekking. Ouderen zelf worden in de media vaak afgeschilderd als zielige, hulpbehoevende mensen.

Eén van de oorzaken van de geringe invloed is gelegen in het gebrek aan mogelijkheden voor ouderen om met elkaar van gedachten te wisselen en eigen visies te ontwikkelen. De meeste discussies over de positie van ouderen spelen zich 'binnenskamers' af. Om mee te kunnen praten is het eigenlijk al noodzakelijk om in het bestuur van een organisatie, een seniorenraad, of iets dergelijks zitting te hebben. Binnen die organen is men echter vooral druk met bestuurlijke zaken. Een eigen inhoudelijke beleidsontwikkeling van de ouderenbeweging zal zeer belangrijk zijn.

Veel zal afhangen van de eigen initiatieven van ouderen.

- Door middel van educatie en scholing kunnen ouderenorganisaties hun leden beter toerusten om deel te nemen aan publieke discussies.
 - Door het creëren van 'podia' waarop ouderen voor hen belangrijke onderwerpen aan de orde stellen kan de publieke opinie beïnvloed worden en kan er gewerkt worden aan visieontwikkeling.
 - Door als organisaties op verschillende niveaus discussies met elkaar te organiseren kunnen standpunten nader uitgediept worden.
 - Door een gericht mediabeleid kan de invloed van ouderen in actuele en maatschappelijke discussies vergroot worden.
 - Door het (opnieuw) aan de orde stellen van de relatie van ouderen met de
-

overheid kan gekeken worden welke vorm van beïnvloeding het meest geschikt is.

- Door het ter discussie stellen van de functie en samenstelling van seniorenraden kan hun kwaliteit en effectiviteit verbeterd worden.

Uitwerking in voornemens en plannen

Om het bovenstaande te realiseren willen de organisaties als eerste een reeks themajaren organiseren over de onderwerpen van het PON'90 (zie ook hoofdstuk drie). Ieder jaar zal de stand van zaken op één van de thema's worden belicht door middel van twee of drie activiteiten waarvoor de organisaties gezamenlijk de verantwoordelijkheid dragen. De invulling van deze themajaren zal verschillend zijn, afhankelijk van het onderwerp en het tijdstip.

Belangrijke elementen in deze themajaren zullen zijn:

- informatie/voorlichting
- studie/educatie
- actie/experiment
- publieke discussie.

In de tweede plaats willen de organisaties plaatselijke PON'90 discussies stimuleren. Hiertoe willen zij een aparte publicatie uitbrengen, waarin het bestaande PON'90 materiaal is bewerkt voor plaatselijk gebruik. Ingegaan zal worden op de betekenis van de verschillende thema's, mogelijke gesprekspartners en de te gebruiken methode.

Deze publicatie kan in 1992 uitgebracht worden.

In de derde plaats willen de organisaties als experiment, een stuurgroep media vormen. Deze stuurgroep zal een gericht mediabeleid voeren rond de plannen in deze handleiding. Tevens zal deze stuurgroep de algemene informatievragen betreffende ouderen en ouderenbelangen coördineren en doorspelen naar de belangenorganisaties. De stuurgroep media kan bestaan uit (wisselende) vertegenwoordigers van bijvoorbeeld drie organisaties en eventueel aangehaakt worden bij het te vormen coördinatiepunt.

Deze stuurgroep kan tezamen met het coördinatiepunt worden voorbereid en van start gaan in 1992.

Het themajaar

Het themajaar politiek-maatschappelijke discussies kan in 1993/94 plaatsvinden. In dit themajaar kunnen de volgende activiteiten worden georganiseerd:

1. Een media-campagne over de individuele ontplooiing, de maatschappelijke participatie en de productiviteit van ouderen.

Te denken valt aan gerichte contacten met dagbladen, televisie- en radio-programma's om deze onderwerpen aan de hand van voorbeelden en ervaringen van ouderen zelf aan de orde te stellen.

2. Een studiedag/discussie over de relatie van ouderen met de overheid in het algemeen en de functie en samenstelling van seniorenraden in het bijzonder. Deze studiedag kan georganiseerd worden voor kaderleden van vakcentrales en ouderenbonden. Behalve voor gezamenlijke analyse en discussie kan een dergelijke studiedag ook dienen voor kennismaking en informatie-uitwisseling tussen afdelingen van deze organisaties. Wellicht dat op basis van de conclusies van zo'n studiedag een aantal 'richtlijnen' als houvast voor het plaatselijk niveau kan worden uitgegeven. De vakcentrales en ouderenbonden hebben al aangegeven dat zij zeker belang hechten aan een studiedag over dit onderwerp.

Ouderen die mee willen doen

Ouderen die geïnteresseerd zijn in politiek-maatschappelijke discussie kunnen: Op *lokaal* niveau via één van de organisaties deelnemen aan de te organiseren plaatselijke PON'90 discussies. Ook kunnen zij, eventueel met steun van het provinciale coördinatiepunt, een discussie organiseren over een onderwerp, dat voor ouderen van belang is.

Op *regionaal* niveau kunnen zij deelnemen aan de activiteiten in het kader van de themajaren zorg en wonen, dan wel meehelpen deze te organiseren.

Op *provinciaal* niveau kunnen zij meedoen aan publieke discussies in het kader van de themajaren over oudere vrouwen, productiviteit, wonen, oudere migranten en educatie. Tenslotte kunnen zij meewerken aan de stuurgroep media.

Met steun van ondermeer:

- Het KMC Noord-Holland (voor het overdragen van de contacten en ervaringen opgedaan tijdens het voeren van het secretariaat van het PON'90)
- Het Nederlands Centrum voor Democratische Burgerschapsvorming te Amsterdam
- De landelijke ouderenbonden
- Organisaties en instellingen die steun kunnen verlenen bij de themajaren staan bij de afzonderlijke thema's vermeld.
-

4.3 Oudere vrouwen

Doelstelling voor de jaren negentig

De aan het PON'90 deelnemende organisaties nemen zich voor de specifieke belangen van oudere vrouwen nadrukkelijk te behartigen en zorg te dragen voor de inhoudelijke beleidsontwikkeling op dit punt.

Conclusies uit de PON'90 discussie

De inkomenspositie van oudere vrouwen zal in toenemende mate een knelpunt vormen. Velen van hen zullen tientallen jaren van een minimuminkomen moeten leven. Ook de pensioenopbouw van komende generaties oudere vrouwen laat als gevolg van pensioenbreuk en onvolledige pensioenopbouw zeer veel te wensen over. De behartiging van de belangen van oudere vrouwen is over het geheel genomen onderontwikkeld te noemen. De ouderenbonden vertegenwoordigen veel vrouwen, maar zij maken in de belangenbehartiging nog nauwelijks onderscheid tussen de belangen van vrouwen en de algemene belangen van ouderen. Op een enkele uitzondering na houden de vrouwenorganisaties zich pas sinds kort bezig met de positie van oudere vrouwen. Er bestaat binnen de organisaties weinig inzicht in de specifieke belangen van oudere vrouwen op terreinen als zorg en wonen. Bovendien zijn er nauwelijks structuren op provinciaal niveau om deze belangenbehartiging verder te ontwikkelen. Voor een effectieve positieverbetering van oudere vrouwen is samenwerking tussen ouderenbonden en vrouwenorganisaties noodzakelijk. De nadruk daarbij zal zowel op visieontwikkeling als op feitelijke belangenbehartiging moeten liggen.

Er is onder oudere vrouwen een toenemende behoefte te constateren om deel te nemen aan de samenleving en de eigen talenten te ontplooiën. Door de toename van het aantal oudere vrouwen met een betere opleiding, maar veelal zonder beroeps- en bestuurservaring, zal het potentieel aan vrouwelijk kader voor maatschappelijke functies groter worden. Om werkelijk tot actieve deelname aan de maatschappij te komen, hebben deze vrouwen soms extra ondersteuning nodig. Voor de emancipatie van oudere vrouwen bestaan weinig voorzieningen.

De vrouwenorganisaties en de ouderenbonden trachten de mogelijkheden tot maatschappelijke participatie te verbeteren door middel van educatie en vorming. De bestaande cursussen binnen de organisaties hebben vooral een vormend karakter. Buiten de eigen organisaties kunnen de vrouwen vaak weinig met het geleerde doen. De komende jaren zal het zaak zijn de bekwaamheid van oudere vrouwen tot maatschappelijke participatie te vergroten, zodat ze in staat zullen zijn hun belangen actief te behartigen.

Uitwerking in voornemens en plannen

Om de belangenbehartiging van oudere vrouwen te verbeteren willen de organisaties komen tot een provinciaal beraad 50 + vrouwen. De taak van dit beraad zal zijn:

- visieontwikkeling ten behoeve van de organisaties
- zelfstandige activiteiten ontwikkelen op het gebied van educatieve programma's en belangenbehartiging
- aan de orde stellen van de positie van oudere vrouwen bij de uitwerking van de overige plannen in dit scenario.

Voortrekkers zijn: KBO, PVR, ANBO, PCOB, FNV, CNV

Het beraad 50+ vrouwen kan in 1992/93 van start gaan. Het zal het best functioneren wanneer er een duidelijk programma aan ten grondslag ligt. Dit programma zal worden voorbereid door een werkgroep.

Ter voorbereiding van het programma van het provinciaal beraad 50+ vrouwen zal er een tijdelijke werkgroep worden gevormd door bovenstaande organisaties.

De werkgroep zal een programma ontwikkelen rond:

- de verbetering van de inkomenspositie van oudere vrouwen
- de specifieke behoeften en belangen van oudere vrouwen op het gebied van de zorg
- de specifieke behoeften en belangen van oudere vrouwen op het gebied van wonen
- de maatschappelijke participatie en productiviteit van oudere vrouwen.

Ze zal aangeven op welke wijze deze onderwerpen aan de orde kunnen worden gesteld, in welk tijdsbestek dit kan en hoe de 'vertaling' naar de organisaties plaats zal vinden.

De werkgroep zal in 1991 een aantal keren bijeen komen.

Het themajaar

Het themajaar rond de positie van oudere vrouwen kan plaatsvinden in 1994/95. In het themajaar zouden een aantal plannen van het 50+ vrouwenberaad gezamenlijk door de negen organisaties kunnen worden uitgevoerd.

Te denken valt aan:

- een studiedag over oudere vrouwen en de zorg
 - een actie/manifestatie/forumdiscussie rond de inkomenspositie van oudere vrouwen
 - een presentatie voor oudere vrouwen van door de organisaties ontwikkelde en voorgenomen cursussen ter bevordering van maatschappelijke participatie.
-

Aan het eind van het themajaar kan bekeken worden of voortzetting van het beraad gewenst is en in welke vorm dit eventueel het best zou kunnen.

Ouderen die mee willen doen

Ouderen die de positie van oudere vrouwen willen verbeteren kunnen:

Op *lokaal* niveau komen tot een 50+ vrouwenberaad (al dan niet incidenteel) om de belangen van oudere vrouwen ook binnen de afdelingen van de organisaties aan de orde te stellen en het provinciale beraad te voeden met ideeën en gegevens.

Op *regionaal* niveau kunnen zij bij de ontwikkeling van de belangenbehartiging op de gebieden zorg en wonen, de aandacht vestigen op de positie van oudere vrouwen.

Op *provinciaal* niveau kunnen zij zich via één van deelnemende organisaties aansluiten bij het provinciaal beraad 50+ vrouwen. Ook kunnen zij binnen hun eigen organisaties aandringen op verbetering van de positie van oudere vrouwen.

Met steun van ondermeer:

- Het Landelijk Platform 50+ vrouwen
- Het Provinciaal Steunpunt Volwassenen Educatie te Zaanstad en de afzonderlijke educatieve instellingen
- Het Nederlands Centrum voor Democratische Burgerschapsvorming te Amsterdam
- De Noordhollandse Patiënten Platforms
- Het Landelijk Overleg Belangengroepen Huisvesting te Utrecht
- De landelijke ouderenbonden
- Het KMC Noord-Holland te Haarlem.
-

4.4 Productiviteit

In hoofdstuk twee hebben we productiviteit omschreven als een kernbegrip voor het ouderenbeleid in de jaren negentig.

Behalve dat het begrip productiviteit als een rode draad door de verschillende thema's loopt, vormt het ook een zelfstandig thema.

Doelstelling voor de jaren negentig

De aan het PON'90 deelnemende organisaties nemen zich voor de discussie over de productiviteit van ouderen in brede kring te voeren. Ze willen de inhoud en betekenis van dit begrip nader uitdiepen en zoeken naar (nieuwe) mogelijkheden voor ouderen om productief te zijn.

Conclusies uit de PON'90 discussie

Ouderen zullen meer erkenning en waardering eisen voor het vaak 'onzichtbare' werk dat zij op talrijke gebieden van het maatschappelijk leven verrichten. Daarnaast zullen ouderen hun ervaring en kennis in willen zetten op nieuwe terreinen. Zij zullen zoeken naar wegen en mogelijkheden om maatschappelijke verantwoordelijkheid te dragen.

Een gedeelte van de ouderen zal langer aan het arbeidsproces blijven deelnemen. Dit zal enerzijds een vrije keuze zijn en anderzijds samenhangen met de 'ontgroening' van de bevolking. De discussie over vervroegde uittreding en flexibele pensionering zal nadrukkelijker in de aandacht komen te staan.

Voor ouderen die productief willen zijn bestaan er een aantal belemmeringen. Te noemen zijn financiële belemmeringen, de maatschappelijke beeldvorming over ouderen, hun opleiding en arbeidsverleden, leeftijdsgrenzen voor publieke functies en het gebrek aan organisaties en structuren waarin de kennis, ervaring en capaciteiten van ouderen tot hun recht kunnen komen.

De verhoging van de waardering voor de maatschappelijke inzet van ouderen zal moeilijk zijn, zolang deze inzet vooral geassocieerd blijft met het "traditionele" vrijwilligerswerk in de zorg- en hulpverlening. De maatschappelijke productiviteit van ouderen zal meer waardering oogsten wanneer deze zich op grond van nieuwe motieven, op deels nieuwe terreinen manifesteert.

De wenselijkheid van verruiming van de mogelijkheden om deel te (blijven) nemen aan het arbeidsproces staat nog volop ter discussie.

In het algemeen gesproken zal de inhoud en de betekenis van het begrip productiviteit nader uitgewerkt moeten worden. Het gaat hier om een nieuw vraagstuk waarbij de volgende vragen nader verkend dienen te worden:

- Is het voor de belangenbehartiging van belang om uit te gaan van economisch productiviteit en maatschappelijke productiviteit als twee gescheiden begrippen, of volstaat het begrip productiviteit?
 - Hoe wordt met name het begrip maatschappelijke productiviteit vertaald in concrete mogelijkheden voor ouderen om zich in te zetten?
 - Wie zijn mogelijke bondgenoten en financiers?
 - Hoe ontwikkelt zich de economische productiviteit en wat willen ouderen zelf op dit gebied?
-

Uitwerking in voornemens en plannen

Ter voorbereiding van een brede discussie over de productiviteit van ouderen willen de organisaties een werkgroep vormen. Deze werkgroep zal zich richten op:

- het nader invullen van het begrip productiviteit
- het analyseren van maatschappelijke ontwikkelingen
- het uitbesteden van onderzoek
- het entameren van experimenten ten behoeve van nieuwe mogelijkheden voor ouderen om productief te zijn
- het formuleren van onderwerpen voor de brede discussie
- het aanduiden en aanspreken van groeperingen die de discussie verder zouden kunnen dragen.

Voortrekkers zijn: FNV, CNV, KBO, ANBO, PCOB

De werkgroep kan in 1992/93 van start gaan en in 1995 haar taken afronden.

Het themajaar

Het themajaar rond productiviteit zal in 1995/96 plaats kunnen vinden.

Dit themajaar zal in het teken staan van een brede discussie over productiviteit.

Elementen in de vormgeving, waaraan gedacht kan worden, zijn:

- publieke discussie door middel van een symposium
- informatie en voorlichting door middel van een speciaal informatiebulletin
- presentatie van de resultaten van uitbesteed onderzoek, bijvoorbeeld naar de mogelijkheden van ouderen om productief te zijn
- het starten van een project/experiment. Bijvoorbeeld rond een speciale status voor oud-werknemers binnen een bedrijf op grond waarvan zij diensten kunnen verlenen in en om het bedrijf.

Op basis van de resultaten van de werkgroep en de uitkomsten uit de brede discussie kan in de jaren na het themajaar gewerkt worden aan de uitbreiding van de concrete mogelijkheden van ouderen om productief te zijn.

Ouderen die mee willen doen

Ouderen die productief willen zijn kunnen:

Op *lokaal* niveau inhaken op de te organiseren brede discussie over productiviteit en initiatieven ontwikkelen om de bestaande inzet van ouderen zichtbaar te maken.

Ook kunnen zij nieuwe mogelijkheden op dit gebied creëren. Te denken valt aan het inbrengen van kennis en ervaring op scholen en het opzetten van een seniorenuitzendbureau of vrijwilligersservice.

Op *provinciaal* niveau kunnen ouderen via één van de genoemde organisaties deelnemen aan de werkgroep productiviteit, dan wel hun ervaringen en ideeën inbrengen in het kader van het themajaar.

Met steun van ondermeer:

- Universiteiten, bijvoorbeeld de Vrije Universiteit te Amsterdam (Sociale Gerontologie) bij de inhoudelijke verkenning van de productiviteit van ouderen
- De Landelijke Vereniging van Vrijwilligerscentrales te Utrecht
- Gilde projecten en het Landelijk Steunpunt Gilde te Utrecht

4.5 Wonen en de leefomgeving

Doelstelling voor de jaren negentig

De aan het PON'90 deelnemende organisaties nemen zich voor om in de belangenbehartiging op het gebied van wonen meer samenhang, visie en structuur te brengen.

Conclusies uit de PON'90 discussie

Als gevolg van de vergrijzing en de individualisering in de samenleving, zal het aantal kleine zelfstandige huishoudens toenemen. Er zal een tekort ontstaan aan voor ouderen geschikte en betaalbare woningen. Dit tekort zal leiden tot een zekere stagnatie op de woningmarkt.

Ouderen kunnen als gevolg van deze stagnatie hun positie op de woningmarkt versterken. Zij vormen een belangrijke schakel in de doorstroming. Op dit moment hebben ouderen echter nog een vrij zwakke positie. Veel zal afhangen van de organisaties en initiatieven van ouderen zelf. Zij zoeken vaak nog naar de juiste invalshoek voor de belangenbehartiging.

Om de belangenbehartiging van ouderen te verbeteren zijn een aantal zaken van belang.

- Er zal een duidelijke taakverdeling moeten komen tussen het provinciale, het regionale en het lokale niveau in de belangenbehartiging, waarbij ook oog moet zijn voor de samenhang tussen deze niveaus. Het regionaal niveau is daarbij van groot belang.
 - Er zal adequate scholing ontwikkeld moet worden voor de vertegenwoordigers van ouderen.
 - Er zal een betere samenwerking tussen de belangenorganisaties tot stand moeten komen.
-

- Ouderen en hun organisaties zullen zich meer moeten toeleveren op visie ontwikkeling. Het gaat daarbij om het aanreiken van een beeld, wat ouderen in hun zo diverse behoeften bindt en op welke wijze zij hun belangen het best naar voren kunnen brengen. Aandachtspunten zijn:
 - * de behoefte van ouderen aan individuele ontplooiing, maatschappelijke participatie en productiviteit
 - * de verschillen per gemeente
 - * de inkomensverschillen onder ouderen
 - * de rol van de verschillende organisatieniveaus

Uitwerking in voornemens en plannen

Om te komen tot meer structuur en samenhang in de belangenbehartiging willen de organisaties regionale commissies wonen oprichten, waarin door meerdere organisaties wordt samengewerkt. Deze commissies zullen dienen om de belangen van ouderen aan de orde te stellen bij ondermeer de Regionale Commissies Volkshuisvesting (waarin gemeentes samenwerken).

Het ligt in de bedoeling dat de regionale commissies wonen van de organisaties eigen inhoudelijke taken krijgen. Hierbij kan gedacht worden aan contingen-tenverdeling, streekplannen, de samenhang tussen wonen en voorzieningen als het streekvervoer, etc.

Er zijn nog geen belangenorganisaties die zich op regionaal niveau bezig houden met het wonen van ouderen. Voordat de regionale commissies wonen werkelijk van start kunnen gaan zullen er eerst ouderen geschoold moeten worden om op dit niveau te werken.

Ter voorbereiding van regionale commissies wonen en om te komen tot een bredere visie zal er een provinciaal scholingsprogramma "ouderen en invloed op wonen" ontwikkeld worden.

Dit programma zal zijn gebaseerd op

- de verschuivende aandacht in de richting van de leefomgeving
- de verschillende functies van het provinciale, het regionale en het lokale niveau
- veranderingen in de behoeften van ouderen.

Het bestaande materiaal van de organisaties zal als uitgangspunt dienen.

Voortrekkers zijn: ANBO, PCOB

Op andere wijze betrokken organisaties: ANIB, FNV, KBO

Deze organisaties zullen tevens de oprichting van de eerste regionale commissie(s) voorbereiden.

Met het maken van het scholingsprogramma kan in 1992/93 gestart worden.

De eerste cursussen kunnen in 1994 plaatsvinden.
De eerste regionale commissie kan in 1995/96 gaan functioneren.

Het themajaar

Het themajaar wonen kan in 1996/97 georganiseerd worden.
Een eerste element kan de presentatie van het scholingsprogramma aan ouderen binnen de organisaties zijn.
In de tweede plaats kan er een studiedag plaatsvinden over de verschillende functies van het plaatselijke, het regionale en het provinciale niveau in de belangenbehartiging. Deze studiedag zal bestemd zijn voor de afdelingen en de provinciale besturen van de organisaties. Tijdens de studiedag kunnen geïnteresseerden voor de regionale commissies worden geworven.
Tenslotte kan er, in samenwerking met het reeds bestaande provinciale project 'Over Wonen van Ouderen Gesproken' (OWOG) een discussie georganiseerd worden over de woonbehoeften van ouderen in de stad en op het platteland.

Ouderen die mee willen doen

Ouderen die hun belangen op het gebied van het wonen aan de orde willen stellen kunnen:

zich op *lokaal* niveau verdiepen in de behoeften en belangen van ouderen via één van de afdelingen van de aangesloten organisaties en deze gericht naar voren brengen bij de gemeente en bij de plaatselijke woningcorporaties. Ook kunnen zij deelnemen aan de activiteiten in het kader van het themajaar. Ouderen die zich willen oriënteren op hun persoonlijke woonbehoeften kunnen zich aanmelden bij de reeds genoemde OWOG cursus.

Op *regionaal* niveau kunnen zij het scholingsprogramma volgen en zitting nemen in één van de te vormen commissies wonen.

Op *provinciaal* niveau kunnen zij meehelpen met de ontwikkeling van het scholingsprogramma, dan wel dit programma volgen, en zij kunnen deelnemen aan de activiteiten van het themajaar.

Met steun van ondermeer:

- Het plaatselijk gecoördineerd ouderenwerk
- Woningcorporaties (eventueel via de Nationale Woning Raad te Almere)
- Gemeenten
- De Provinciale Dienst Ruimte en Groen
- De Stichting LSOB Scholingen te Utrecht
- Nederlands Centrum voor Democratische Burgerschapsvorming te A'dam
- De plaatselijke Vrouwen Advies Commissies voor de woningbouw en het provinciaal bestuur hiervan
- Humanitas te Amsterdam
- De landelijke ouderenbonden
-

4.6 Oudere migranten

Doelstelling voor de jaren negentig

De aan het PON'90 deelnemende organisaties nemen zich voor de discussie over de positie van oudere migranten te stimuleren, met als doel om, uitgaande van hún behoeften, hun positie te verbeteren. Tevens nemen zij zich voor de problematiek van oudere migranten bespreekbaar te maken binnen hun eigen organisaties.

Conclusies uit de PON'90 discussie

De PON'90 discussie beperkte zich tot oudere Marokkanen, Turken en Surinamers. In de gevoerde discussies werd het volgende geconcludeerd:

In de komende vijftien jaar zal het aantal oudere migranten sprongsgewijs toenemen. Het betreft een groep die gekenmerkt wordt door grote onderlinge verschillen, samenhangend met onder andere nationaliteit, etnische achtergrond en sexe.

Voor migranten die ouder worden, zijn een drietal opties te onderscheiden:

- terugkeren
- hier blijven en door de kinderen verzorgd worden
- hier blijven en een beroep doen op voorzieningen.

Vrijwel alle oudere migranten willen terugkeren naar hun geboorteland. De meeste oudere Surinamers hebben geaccepteerd, dat zij in Nederland zullen blijven. De meeste oudere Turken en Marokkanen verwachten terug te gaan. Slechts weinigen slagen hier werkelijk in.

Wanneer ze in Nederland blijven, hebben de meeste migranten de verwachting door hun kinderen verzorgd te worden. Door de kinderen wordt deze plicht ook sterk gevoeld. Toch zal een deel van deze kinderen hun ouders niet kunnen of willen verzorgen. Oudere migranten sluiten vaak hun ogen voor dit probleem.

Over de voorzieningen die in Nederland voor ouderen bestaan, zijn de oudere migranten vaak nauwelijks geïnformeerd. Zeker Turken en Marokkanen zien zichzelf niet snel gebruik maken van dergelijke voorzieningen. Het beeld over verzorgingshuizen is, als ze dat al hebben, overwegend negatief.

Vanwege deze slechte informatie en de verwachtingen ten aanzien van de terugkeer en de kinderen komen de meeste Turken en Marokkanen niet toe aan een onderling gesprek over het soort voorzieningen dat zij nodig zouden kunnen hebben.

Bij oudere Surinamers ligt de situatie anders. Omdat zij er meer en meer van

uitgaan, dat zij in Nederland zullen blijven, zijn ze meer bezig met hun positie hier. Hun aandacht gaat daarbij vooral uit naar mogelijkheden op het gebied van wonen. Ook bij hen overheerst echter het gebrek aan informatie.

De problematiek van oudere migranten is voor de meeste organisaties tamelijk nieuw. Er is nauwelijks sprake van een echte discussie over hun positie. Noch onder migranten, noch binnen de ouderenorganisaties. Onder oudere migranten zelf, met name bij Turken en Marokkanen, lijkt het gesprek over de verwachtingen ten aanzien van de oude dag bijna een taboe.

Door instellingen, organisaties, en de overheid wordt vooral naar elkaar verwezen, wanneer de vraag aan de orde komt, wie verdere initiatieven moet nemen om de positie van oudere migranten te verbeteren. De PON'90 organisaties willen deze impasse doorbreken. Zij willen de discussies onder (oudere) migranten actief stimuleren en op grond daarvan actie ondernemen.

Daarbij gaan zij uit van de verschillen tussen de diverse nationaliteiten en de verschillende positie van mannen en vrouwen.

Bovendien willen zij voorkomen dat de migrantenorganisaties gedwongen zijn zich als enigen met de positie van oudere migranten bezig te houden! De overige organisaties zullen ook initiatieven nemen tot contact en informatie-uitwisseling en de migrantenorganisaties zoveel mogelijk ondersteunen.

Om deze ondersteuning inhoud te geven willen deze organisaties de problematiek van oudere migranten binnen hun eigen geledingen bespreekbaar maken.

Uitwerking in voornemens en plannen

Ter voorbereiding van een discussie onder migranten over de positie van ouderen zal onderzocht worden op welke wijze deze discussie het best gevoerd kan worden. Er zal hierbij in ieder geval een onderscheid gemaakt worden tussen de verschillende nationaliteiten en de positie van mannen en vrouwen.

Voortrekkers zijn: SOBIN, FNV

Op andere wijze betrokken organisaties: ANBO, CNV, KBO

Het onderzoek kan in 1992 van start gaan.

De feitelijke discussie kan dan tussen 1994 en 1996 plaatsvinden.

Ter voorbereiding van een discussie binnen de eigen geledingen nemen de Nederlandse ouderenorganisaties zich voor om zich te oriënteren op de positie van oudere migranten en concrete plannen te ontwikkelen hoe ze dit onderwerp binnen hun organisaties bespreekbaar willen maken.

Deze discussie zal in 1993/94 feitelijk georganiseerd worden.

Het themajaar

Het themajaar oudere migranten kan in 1997/98 plaatsvinden. In dat jaar kunnen de resultaten van de discussie onder migranten en de plannen die daaruit zijn voortgekomen, gepresenteerd worden.

Tevens kan in dit themajaar een start gemaakt worden met de realisering van een of meerdere van die plannen.

Voorts zal er, in samenwerking met onder andere zorginstellingen, een informatie-campagne gevoerd kunnen worden over voorzieningen voor ouderen, gericht op (oudere) migranten.

Ouderen die mee willen doen

Nederlandse ouderen die de positie van oudere migranten willen verbeteren kunnen:

Op *lokaal* niveau in hun eigen afdeling dit onderwerp aan de orde stellen, bijvoorbeeld met behulp van hierin gespecialiseerde instellingen.

Op *provinciaal* niveau kunnen ze vanuit hun organisatie steun verlenen aan de SOBIN en de FNV bij het ontwikkelen en uitvoeren van de plannen.

Op lokaal, regionaal en provinciaal niveau kunnen zij (zorg)instellingen en overheden vragen naar hun beleid en informatieverschaffing ten aanzien van oudere migranten.

Met steun van ondermeer:

- Het Amsterdams Centrum Buitenlanders (ACB) en de Anne Frank Stichting (voor steun bij discussie binnen afdelingen)
- Het KMC Noord-Holland te Haarlem (voor programma-ontwikkeling)
- De Peregrinusstichting te Beverwijk en het ACB (voor een informatie-campagne)
- Het Regionaal Overleg Gezondheidszorg Kennemerland te Haarlem (voor een informatiecampagne)
- Het nieuwe provinciale instituut voor ondersteuning en vernieuwing (categorie II) (voor het ontwikkelen van projecten).
-

4.7 Educatie

Doelstelling voor de jaren negentig

De aan het PON'90 deelnemende organisaties nemen zich voor te komen tot een goede infrastructuur voor de educatie gericht op maatschappelijke participatie.

Conclusies uit de PON'90 discussie

De discussie over educatie bleef niet beperkt tot educatie in strikte zin, maar betrof ook vorming, scholing en onderwijs. Waar we hier het begrip educatie in algemene zin gebruiken doelen we op al deze vormen.

In de gevoerde discussies werd het volgende geconcludeerd:

Wat betreft de belangstelling van ouderen voor educatie, lijken we ons thans op een breukvlak te bevinden. De verwachting is, dat de behoefte aan educatie vrij snel zal toenemen en dat deze behoefte gekenmerkt wordt door diversiteit. Bovendien zullen ouderen niet alleen 'consumenten' van educatie willen zijn, maar zullen zij ook, op grond van hun ervaring en kennis, bepaalde vormen van educatie willen verzorgen.

In de educatie voor ouderen is een onderscheid te maken tussen;

- Persoonlijke vorming en scholing
- Educatie in de sfeer van vrijetijdsbesteding
- Educatie gericht op maatschappelijke participatie
- Educatie voor de uitoefening van een beroep.

De inhoud van de meeste vormen van educatie wordt bepaald door de educatieve instellingen en reguliere onderwijsinstellingen. Aan de aanbodzijde is, mede als gevolg van de 'ontdekking' van de ouderenmarkt, sprake van versnippering en onoverzichtelijkheid.

De educatie gericht op maatschappelijke participatie ligt op het terrein van de belangenorganisaties. Het gaat daarbij vooral om het ontwikkelen van een goede infrastructuur.

Aandachtspunten daarbij zijn:

- de behoeften van ouderen
- afstemming van het aanbod van de deelnemende organisaties op het gebied van kadervorming
- de ontwikkeling van programma's gericht op het beïnvloeden van en deelnemen aan de besluitvorming in de samenleving.

De organisaties zullen bij de ontwikkeling van nieuwe programma's vooral de inhoud en de voorwaarden moeten bepalen. De uitwerking en uitvoering kan samen met educatieve instellingen gerealiseerd worden.

In het kader van het PON'90 komen de terreinen wonen en zorg het eerste in aanmerking voor de ontwikkeling van nieuwe programma's.

Uitwerking in voornemens en plannen

Om uiteindelijk te komen tot een samenhangend aanbod van educatie gericht op maatschappelijke participatie is het van belang dat er structureel overleg plaats-

vindt tussen de belangenorganisaties en de educatieve instellingen in Noord-Holland.

Een dergelijk overleg heeft voor de belangenorganisaties van ouderen echter pas zin wanneer zij de behoeften binnen hun eigen geledingen in kaart hebben gebracht en ook inhoudelijke eisen weten te formuleren.

Om te komen tot een goede infrastructuur voor de educatie gericht op maatschappelijke participatie willen de organisaties beginnen met het ontwikkelen van scholingsprogramma's op de gebieden zorg en wonen.

Inhoudelijk zullen de programma's aan de volgende eisen voldoen:

- er zal een overzicht geboden worden welke instellingen en organisaties op het betreffende gebied werkzaam zijn en hoe de besluitvorming verloopt
- er zal aan de orde komen wat de belangen van ouderen zijn, niet alleen individueel, maar ook als groep. De kernbegrippen voor goed ouderenbeleid (hoofdstuk twee) zullen in verband hiermee besproken worden
- er zal besproken worden op welke wijze de belangen van ouderen het best behartigd kunnen worden; d.m.v. vertegenwoordiging, pressiegroepen, onderhandelingen, onafhankelijk onderzoek etc.
- er zal aan de orde komen wat de functies van de verschillende niveaus (provinciaal, regionaal en lokaal) zijn in het kader van de belangenbehartiging.

Per onderwerp zal samenwerking met educatieve instellingen worden gezocht.

Voortrekkers op het gebied van educatie zijn: ANBO, FNV, KBO

Op andere wijze betrokken : CNV, PVR, PPIJ, PCOB, SOBIN, ANIB

Het thema educatie is nauw verweven met de overige thema's, met name zorg en wonen.

Voortrekkers op het gebied van wonen zijn de ANBO en de PCOB. Voortrekkers bij de zorg zijn de ANBO, PPIJ en KBO.

Het PPIJ zal een functie vervullen bij het aanreiken van de concrete onderwerpen voor scholing op het gebied van zorg. De FNV, ANBO en KBO zullen zich behalve met de inhoud van de educatie ook bezig houden met het ontwikkelen van de structuur. Dat wil bijvoorbeeld zeggen, de ruimtelijke spreiding en het zoeken naar mogelijkheden tot samenwerking. Verder zullen zij de programma-ontwikkeling op de nieuwe gebieden als productiviteit stimuleren.

Het bepalen van de inhoud van de programma's en het feitelijk maken ervan zal zich afspelen tussen 1992 en 1994.

Binnen de verschillende organisaties wordt al veel aan kadervorming en scholing gedaan. In verband met de te ontwikkelen programma's is het van belang om voort te bouwen op het materiaal en de programma's die al voorhanden zijn.

Ter voorbereiding van ondermeer de scholingsprogramma's op de thema's zorg en wonen willen de organisaties komen tot een uitwisseling van kennis, instrumenten, methoden en dergelijke. Zij willen dit doen door middel van een educatieve markt van/voor ouderenorganisaties.

Deze markt zal voorbereid worden door KBO, ANBO en FNV en plaatsvinden in 1991/92.

Het themajaar

Het themajaar educatie zal het laatste themajaar zijn en plaatsvinden in 1998/99. Tijdens dit themajaar kan er een conferentie georganiseerd worden voor de deelnemende organisaties en educatieve instellingen.

Op deze conferentie kunnen de organisaties hun inhoudelijke eisen en behoeften naar voren brengen en kan de bestaande infrastructuur voor de educatie gericht op de bevordering van maatschappelijke participatie in kaart gebracht en beoordeeld worden op lacunes.

Ouderen die mee willen doen

Ouderen die geïnteresseerd zijn in educatie kunnen:

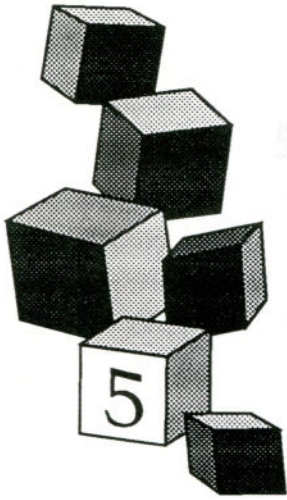
Op *lokaal* niveau deelnemen aan één van de scholingsprogramma's van de aangesloten organisaties en aan het te ontwikkelen gezamenlijke programma op het gebied van wonen.

Op *regionaal* niveau kunnen ze de programma's op de terreinen zorg en wonen volgen.

Op *provinciaal* niveau kunnen zij zich inzetten bij het ontwikkelen van genoemde programma's en kunnen zij het programma rond wonen volgen.

Met steun van ondermeer:

- Het provinciaal Steunpunt Volwasseneneducatie te Zaandam
- De Stichting LSOB Scholingen te Utrecht
- Afzonderlijke educatieve instellingen als volkshogescholen
- Het Nederlands Centrum voor Democratische Burgerschapsvorming te Amsterdam
- Het KMC Noord-Holland te Haarlem
-

Tot slot

Nu we het scenario hebben afgerond is er aan ons bestaan als projectgroep PON'90 een einde gekomen.

Gesterkt door de ervaringen van de afgelopen drie jaar keren wij terug naar onze organisaties, wetende dat samenwerking op basis van verschillende achtergronden niet alleen mogelijk, maar zelfs zeer verrijkend is.

Het komende jaar zullen wij vanuit onze organisaties, ieder op onze eigen manier, werken aan de totstandkoming van het coördinatiepunt en de realisering van het programma in dit beleidsscenario.

Wij hopen, dat het PON'90 voor velen, binnen en buiten de provincie, een inspiratiebron zal zijn en dat ouderen plaatselijk, regionaal en provinciaal gezamenlijk hun belangen aan de orde zullen stellen.

Haarlem, maart 1991

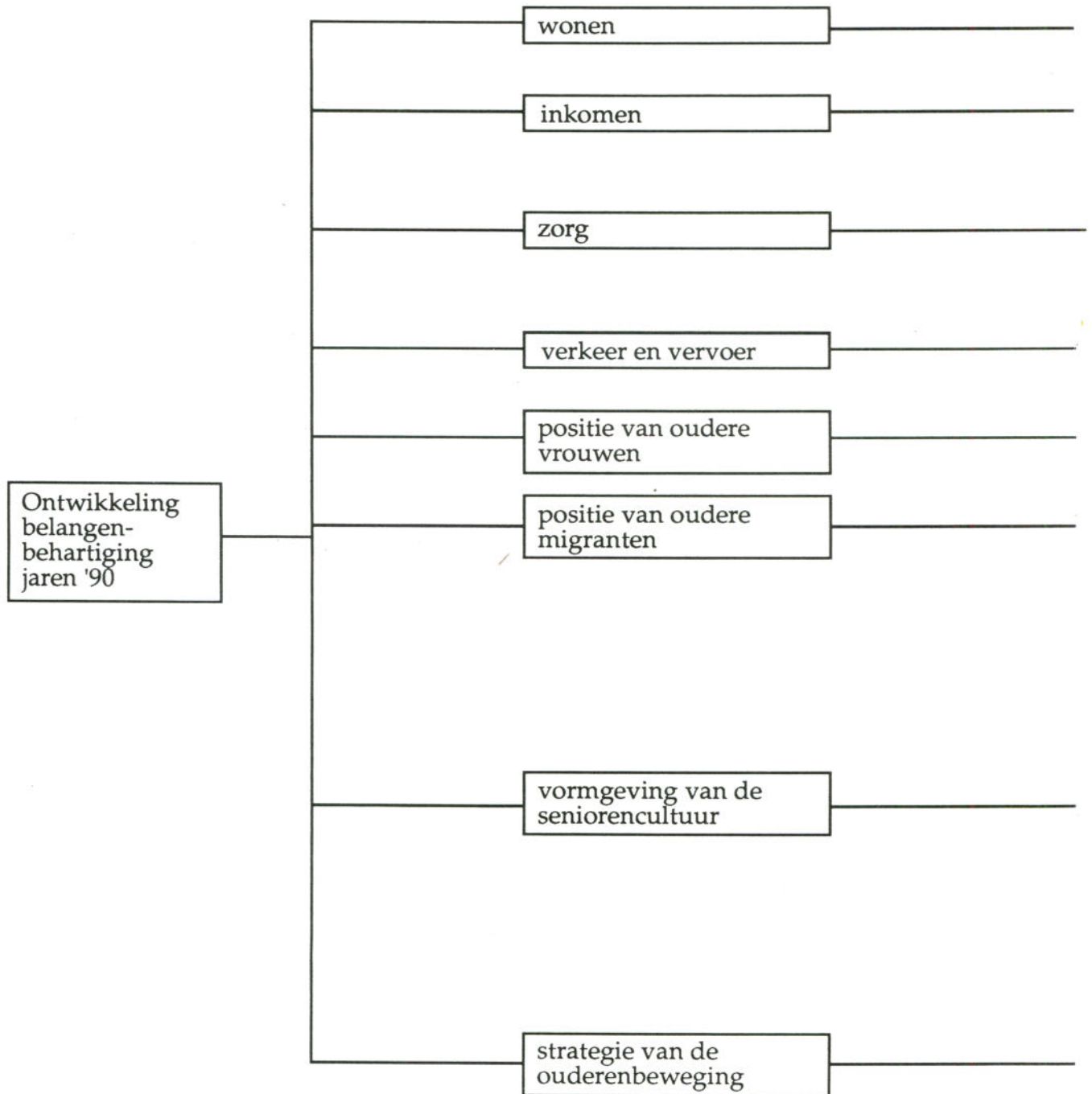
De Projectgroep PON'90

Bijlagen

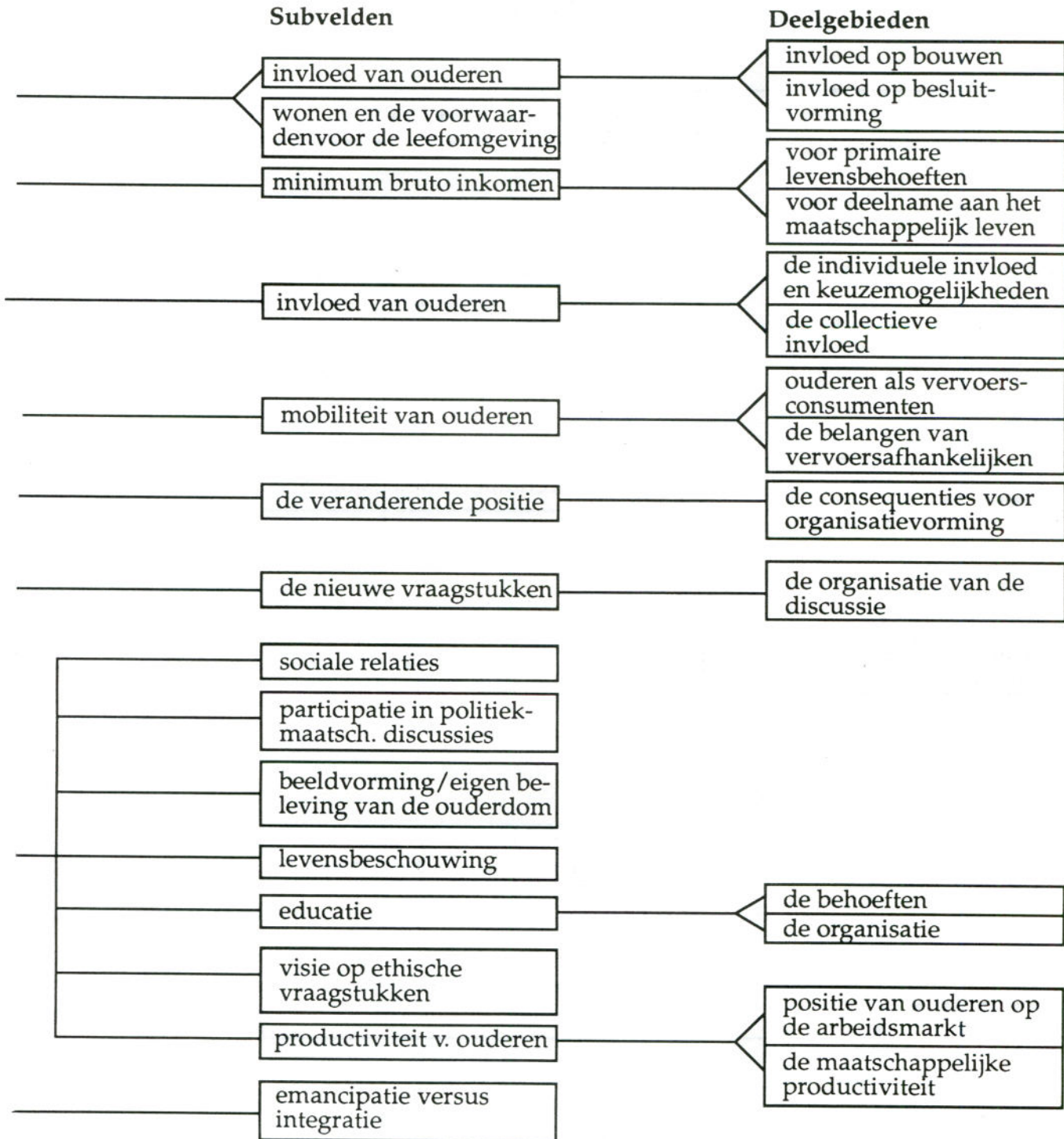
Bijlage I:

Hoofddoel

Beleidsvelden

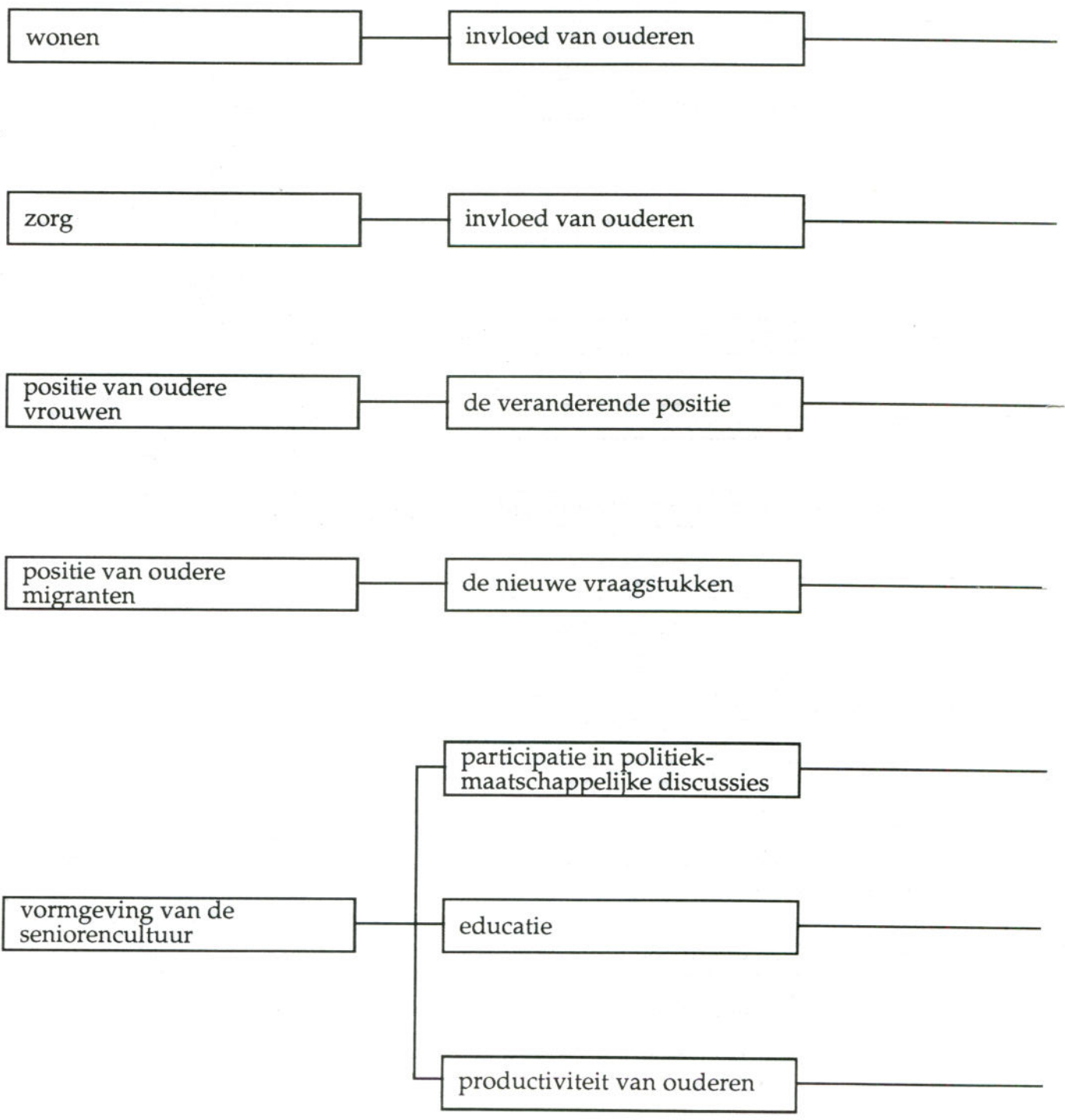
Algemene inventarisatie, juli 1988

Bijlage II:

Beleidsvelden

Subvelden

Schema vraagstukken, september 1989

Deelgebieden

* De belangrijke vraagstukken

invloed op besluitvorming

formulering eigen wensen en behoeften van ouderen
beleid woningbouwcorporaties en gemeenten
initiatief tot kleinschalige woonvormen

de collectieve invloed

inbreng discussie zorgstructuur
behoud solidariteitsgedachte
discussie grenzen van medisch handelen

de consequenties voor organisatievorming

maatschappelijk perspectief scholing en vorming
organisatie voor positieverbetering
inkomenspositie nu en in de toekomst

de organisatie van de discussie

start discussie
specifieke voorzieningen en aanpassing alg. voorzieningen
informatie
algemene voorzieningen

deelname aan maatschappelijke besluitvorming
ouderenvisie in de media
ruimte voor visies deelgroepen

de behoeften

de organisatie

een netwerk van educatieve basisvoorzieningen
programma en methodeontwikkeling oudereneducatie

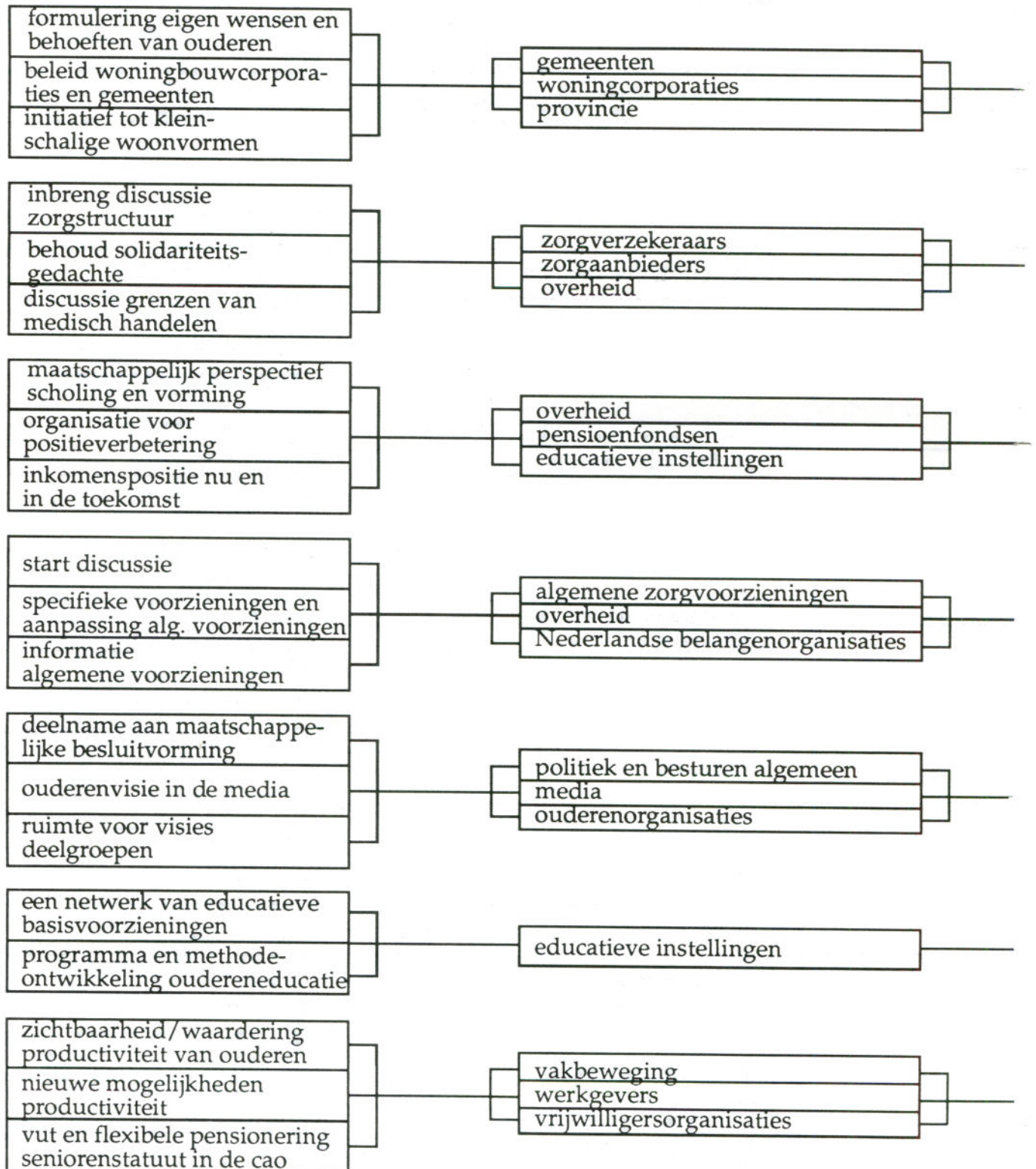
de maatschappelijke productiviteit
positie van ouderen op de arbeidsmarkt

zichtbaarheid/waardering productiviteit van ouderen
nieuwe mogelijkheden productiviteit
vut en flexibele pensionering seniorenstatuut in de cao

Bijlage III: discussiepartners / te beïnvloeden organen, mrt. '90

De belangrijke vraagstukken

belangrijke discussiepartners

Bijlage IV: Doelen en plannen, maart 1991

doelen voor de jaren negentig

voornemens en plannen

meer visie, structuur en samenhang in belangenbehartiging wonen

ontwikkeling scholingsprogramma wonen
vorming regionale commissies wonen

vorming regionale zorgconsumentenorganisaties

uitvoering experiment reg. zorgconsumentenorganisatie
vorming meerdere regionale zorgconsumentenorganisaties

nadrukkelijke behartiging belangen oudere vrouwen inclusief inhoudelijke beleidsontwikkeling

werkgroep programma beraad 50+ vrouwen
provinciaal beraad 50+ vrouwen

stimulering discussie over positie oudere migranten en verbetering van die positie

onderzoek naar methode
voeren feitelijke discussie
actie ter verbetering positie

(publieke) discussie over derde levensfase en de vraagstukken die daarmee samenhangen

zeven themajaren
stimulering plaatselijke PON '90 discussies
stuurgroep media

ontwikkeling infrastructuur voor de educatie gericht op maatschappelijke participatie

educatieve markt
ontwikkeling programma's wonen en zorg
uitbouw infrastructuur

brede discussie over productiviteit en verbetering mogelijkheden om productief te zijn

werkgroep productiviteit
brede discussie
creëren van nieuwe mogelijkheden

Bijlage V:

Plannen op de zeven thema's	Voortrekkers	Tijd	Themajaren
– voorbereiding zorgexperiment	PPIJ, ANBO, KBO	1991-92	voorbereiding themajaar zorg
– voorbereiding publicatie plaatselijke PON'90 discussies	alle organisaties		
– start tijdelijke werkgroep 50+ vrouwen	CNV, FNV, PVR, PCOB, ANBO		
– educatieve markt	ANBO, FNV, KBO		
– start zorgexperiment	PPIJ, ANBO, KBO	1992-93	uitvoering themajaar zorg/ voorbereiding themajaar politiek-maatschappelijke discussies
– stimulering plaatselijke PON'90 discussie	alle organisaties		
– start 50+ vrouwenberaad	PVR, PCOB, ANBO, CNV, FNV		
– start werkgroep productiviteit	CNV, FNV, ANBO, KBO, PCOB		
– start ontwikkeling scholing wonen	PCOB en ANBO		
– voorbereiding discussie onder oudere migranten	SOBIN, FNV		
– voorbereiding discussie Nederlandse organisaties over migranten	alle organisaties		
– vervolg zorgexperiment		1993-94	uitvoering themajaar politiek-maatschappelijke discussies/ voorbereiding themajaar oudere vrouwen
– stimulering plaatselijke PON'90 discussie			
– voortzetting 50+ vrouwenberaad			
– voortzetting werkgroep productiviteit			
– voortzetting ontwikkeling scholing wonen			
– voortzetting voorbereiding discussie onder oudere migranten			
– uitvoering discussie Nederlandse organisaties over migranten			
– vervolg zorgexperiment		1994-95	uitvoering themajaar oudere vrouwen/ voorbereiding themajaar productiviteit
– evaluatie 50+ vrouwenberaad			
– voortzetting werkgroep productiviteit			
– uitvoering scholing wonen			
– discussie onder oudere migranten			

De voornemens en plannen uitgezet in de tijd

Plannen op de zeven thema's	Voortrekkers	Tijd	Themajaren
– evaluatie en uitbreiding resultaten zorgexperiment		1995-96	uitvoering themajaar productiviteit/ voorbereiding themajaar wonen
– afronding werkgroep productiviteit			
– uitvoering scholing wonen			
– start regionale commissies wonen	PCOB, ANBO		
– discussie onder oudere migranten			
– uitbreiding educatie gericht op maatschappelijke participatie			
– voortzetting (en uitbreiding) zorgconsumentenorganisaties		1996-97	uitvoering themajaar wonen/ voorbereiding themajaar oudere migranten
– verruiming mogelijkheden tot productiviteit			
– uitvoering scholing wonen			
– voortzetting regionale commissies wonen			
– verbreding infrastructuur educatie gericht op maatschappelijke participatie			
– voortzetting (en uitbreiding) zorgconsumentenorganisaties		1997-98	uitvoering themajaar oudere migranten/ voorbereiding themajaar educatie
– verruiming mogelijkheden tot productiviteit			
– voortzetting en uitbreiding commissies wonen			
– acties verbetering positie oudere migranten			
– voortzetting infrastructuur educatie			
– voortzetting (en uitbreiding) zorgconsumentenorganisaties		1998-99	uitvoering themajaar educatie
– voortzetting (en uitbreiding) regionale commissies wonen			
– acties verbetering positie oudere migranten			
– uitbreiding educatie gericht op maatschappelijke participatie			

Bijlage VI:

Het Project PON'90 kwam tot stand op initiatief van het KMC Noord-Holland, instelling voor Maatschappelijk Activeringswerk te Haarlem

De projectorganisatie was in handen van:

G.B. Haringhuizen

S. Moerbeek

J. Sipma, secretariaat

18 maart
1988	Het bestuur van het KMC Noord-Holland installeert de projectgroep PON'90, samengesteld uit leden van negen Noordhollandse maatschappelijke organisaties
22 september
1989	Presentatie van het tussentijds verslag "Ouder worden in Noord-Holland, de belangrijke vraagstukken"
najaar
1989	In een interviewronde langs maatschappelijke organisaties, overheids- en andere instellingen, die op het terrein van ouderen actief zijn, verzamelt de projectgroep materiaal voor een discussienota "Ouder worden in Noord-Holland, standpunten en opties"
begin
1990	In Noord-Holland wordt door de projectgroep PON'90 een enquête gehouden onder een groot aantal instellingen en lokale afdelingen van ouderenbonden over hun standpunten en opties op deelterreinen van ouderenbeleid
23 maart
1990	De projectgroep organiseert een symposium rond de door haar uitgebrachte discussienota. Op dit symposium spreken landelijke en provinciale ouderenorganisaties, overheden, instellingen en maatschappelijke organisaties met elkaar over de belangen van ouderen
mei
1990	Publicatie van het symposiumverslag
-

Kort historisch overzicht project PON '90

najaar
1990	Op grond van al het verzameld materiaal en de discussies stelt de projectgroep PON'90 een "Concept Raamwerk Beleidsscenario" op
13 december
1990	Een besturenconferentie van de deelnemende organisaties stelt het "Raamwerk Beleidsscenario" vast als uitgangspunt voor een te schrijven definitief beleidsscenario. Tevens spreken de besturen de intentie uit om tot een provinciaal coördinatiepunt te komen
21 maart
1991	publicatie van het beleidsscenario; de projectgroep PON'90 overhandigt het beleidsscenario aan haar opdrachtgever en aan de besturen van de deelnemende organisaties. Het project PON'90 wordt afgesloten

Publicaties PON '90

Het PON '90 heeft de volgende publicaties uitgebracht:

- Ouder worden in Noord-Holland, de belangrijke vraagstukken (tussentijds verslag)
- Ouder worden in Noord-Holland, standpunten en opties (discussienota)
- Ouder worden in Noord-Holland, handleiding voor de toekomst (beleidsscenario)
- Symposiumverslag

Deze publicaties zijn te verkrijgen bij:

KMC Noord-Holland

Prinsen Bolwerk 1

2011 MA Haarlem

023 - 329650

De kosten bedragen *f* 17,50 per exemplaar (excl. verzendkosten)

Het symposiumverslag kost *f* 4,-
